

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ४५४९

Title संस्कार पद्धतिः

Author श्री कमलाकर भट्टः

Extent ४५ Age x

Subject धर्मशास्त्रं

संस्कारपद्धतिः

पथपथ

4549

F. = 45

उत्तकंकमलकरभट्टी प्रारंभः पत्रा ४५

२५

क० म० भ० श्रीगणेशाय नमः शुभमस्तु श्रीरामकृततनयः कमलाकरसंज्ञितः श्रीरामं पितरौ नत्वा संस्कारा
 १ नूवक्तिसांप्रतं १ गौतमः गर्भाधानं पुसवनं सीमंतो जातकर्म नामकरणं न प्राशनं चैलौपनयनं चत्वारिवेदत्र
 तानि स्नानं विवाहः पंचयज्ञाः अष्टकायार्वणश्राद्धं श्रावण्याग्रहायणी चैत्र्याश्वयुजीति सप्तपाकसंस्था अग्नि
 धेयमग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यायाग्रयणं पशुः सोत्रामणीति सप्तहविर्यज्ञसंस्था अग्निहोत्रोऽत्यग्नि
 होम उक्थ्यः षोडशी वाजपेयोतिरात्रोत्तोर्याम इति सप्त सोमसंस्था इति चत्वारिंशत्संस्काराः दद्याः क्षान्तिं न
 सूर्यासौ चमनायासोऽमां गल्यं न कार्य ण्यमस्य देति यस्मै तेनैवा चत्वारिंशत्संस्कारा अष्टा वात्सगुणाः संवत्स
 रः सायुज्यमाप्नोतीति चैत्र्यां श्रूय गवो विष्णु वलिर्वो अन्यैः पंचविंशतिराद्यानिष्टूमा उक्ताः अन्यैः षोडश **अथ**
स्वस्तिवाचनं कर्त्ता सुसुखश्चैकदंतश्चेत्यादि पठित्वा देशकालौ संकीर्त्य अमुककर्म करिष्ये तदंगतया गणे
 रा पूजनं पुण्याहवाचनं नां दीश्राद्धं च करिष्ये इत्युक्त्वा दक्षिणोत्तरयोर्महीद्यौरिति मंत्राद्यसाभूमिं स्पृष्ट्वा ॐ

राम

१

धयः समितियवानाकलशेष्वितिकुंभौसंस्थाप्ये मंमेगंगेतिजलंगंधद्वारामितिगंधयाशौषधीरितिसर्वौ
 षधीः कांडाकांडादितिदूर्वाः अश्वत्थेवइतिपंचल्लवानस्योनापृथिवीतिसप्तमृदः याः कलिनीरिति
 फलंसहिरत्नानीतिपंचरत्नानिहिरण्यरूपइतिहेमक्षिप्त्वायुवासुवासाइतिवस्त्रेणसूत्रेणवाऽवेष्ट्यपू
 र्णादवीतिपूर्णपात्रेनिधायतत्वायामीतिवरुणंसंपूज्यं कलशस्यमुखेविष्णुः कंठेरुद्रः समाश्रितः मू
 लेतत्रस्थितोब्रह्मामध्येमातृगणाः स्मृताः कुक्षौतुसागराः सर्वे सप्तद्वीपावसुंधराः ऋग्वेदोथ यजुर्वे
 दः सामवेदोसूथर्वणः अंगैश्चसहिताः सर्वेकलशंतुसमाश्रिताः अत्रगायत्रीसावित्रीशांतिः पुष्टि
 करीस्तथा आंयांतुममशांसर्थेदुरितक्षयकारकाः सर्वेसमुद्राः सरितस्तीर्थानिजलदानदाः आयां
 तुममशांसर्थेदुरितक्षयकारकाः इतिसंप्रार्थ्यमातृदेवोभव० पितृदे० आचार्यदे० अतिथिदे० आशि
 षः प्रार्थयंते एताः ससा आशिषः संतुअवनिकृतजानुमंडलः कमलमुकुलसदृशमंजलिंशिरस्याधा

सक

२

धायदक्षिणेनपाणिनासुवर्णपूर्णकलशंधारयित्वासकुटुंबोन्नत्वाजलंस्त्रावयेत्दीर्घानागानद्योगिस्य
 स्त्रीणिविष्णुपदानिचतेनायुःप्रमाणेनयुण्याहं दीर्घमायुरस्तुशिवा आपः संतु० सोमनस्यमस्तु० अक्ष
 तंचारिष्टं वास्तु० गंधाः पांतु० सुमंगल्यं वास्तु० अक्षताः पांत्वायुष्यमस्तु० पुष्पाणि पांतुसौ श्रियसंमस्तु
 तांबूलानि पांतु रे श्वर्यमस्तु दक्षिणाः पांतु बहुदेयं वास्तु० इतिविप्रेषुदत्त्वायं कृत्वा सर्ववेदयज्ञक्रिया
 करणकर्मारंभाः शोभनाः प्रवर्ततेतमहमौकारमादिं कृत्वा ऋग्यजुः सामाशीर्वचनं वद्भूमिमतं संविज्ञा
 तं भवद्भिरनुज्ञातः पुष्पाहं वाचयिष्ये० वाच्यतामिति तेरुक्ते० भद्रं करणेभिः द्रविणोदाः० सवितापश्चा
 नमोवः० आपउदंतु जीवसे० संत्वासिंचामियजुषा प्रजामार्धुयुनेच० मनः समाधीताये० समाहित
 मनसः स्मः० प्रसीदंतु भवंतः प्रसन्नाः स्मः० शान्तिरस्तु० पुष्टिः० तुष्टिः० वसिः० अविघ्नं० आयुष्यं० आ
 रोग्यं० शिवं कर्मास्तु० कर्मसमृद्धिः वेदसमृद्धिः० शास्त्रसमृद्धिः० पुत्रसमृद्धिः० धनधान्यसमृद्धिः०

शुभाः
 पुण्यं

राम
 २

संपदस्तु० बहिर्देशोऽरिष्टनिरसनं० यत्सापंतस्त्रतिरुतं० यद्वैयस्तदस्तु० उत्तरेकर्मण्यविघ्नं० उत्तरोत्तरमदूरदूरनिवृद्धिरस्तु० उत्तरोत्तराः क्रियाः शुभाः शोभनाः संपद्यन्तां० तिथिकरणमुदूर्तेनक्षत्रसंपदस्तु० तिथिकरणमुदूर्तेनक्षत्रग्रहलगाधिदेवताः प्रीयन्तां० तिथिकरणमुदूर्तेनक्षत्रे सग्रहे सदैवते प्रीयेतां० दुर्गापांचाल्यो प्रीयेतां० अग्निपुरोगाविश्वेदेवाः प्रीयन्तां० इन्द्रपुरोगामरुद्राः प्रीयन्तां० ब्रह्मपुरोगाः सर्ववेदाः प्रीयन्तां० ऋषयः० श्रद्धांस्याचार्या वेदादेवायज्ञाश्च प्री० वशिष्ठपुरोगाः ऋषिगणाः प्री० अरंधतीपुरोगा एकपत्न्यः प्री० ब्रह्मच ब्राह्मणाश्च प्री० श्रीसरस्वत्यो प्रीयेतां० अश्वमेधे प्री० भगवती कास्यनी प्री० भग० माहेश्वरी प्री० भग० पुष्टिकरी प्री० भग० तुष्टिकरी प्री० भग० वृद्धिकरी प्री० भग० ऋषिकरी प्री० भगवन्तौ वि० कौ प्रीयेतां प्रियतां भगवान्स्वामी महासेनः सपत्निकः ससुतः सपार्षदः सर्वस्थानगतः प्रीयतां हरिहरद्विरण्यगर्भाः प्रीयन्तां सर्वा ग्रामदेवताः० सर्वाः कुलदेवताः सर्वा इष्टदेवताः हतात्र

३

सद्दिषः रुताः परिपंथिनः रुता अस्य कर्मणो विघ्नकर्तारः शत्रवः पराभवयां तु श्याम्यं तु घोराणि शाम्यं
 तु पापानि। शाम्यं लीनयः। शुभानि वर्धेतां शिवा आपः संतु। शिवा ऋतवः। शिवा अग्नयः। शिवा आदु त
 यः। शिवा ऽंषधयः। शिवा वनस्पतयः। शिवा अतिथयः। अहारात्रे शिवे स्यातां। निकामे निकामेनः पर्जन्यो
 र्धैवे तु। फलवत्सोनं ऽंषधयः० योगक्षेमोनः कल्यतां। शुक्रांगारकबुधवृहस्पतिशनिश्चरराहुकेतुसो
 मसहिता आदित्यपु रोगाः सर्वे ग्रहाः प्रीयंतां भगवान्नारायणः। प्रीयंतां भगवान् पर्जन्यः। प्रीयंतां भग०
 स्वामी माहेनः पुण्याहकालान्वाचयिष्ये वाच्यतां। उद्गाते वशाकुने। याज्यायजति० संस्क्रुते० यत्पु
 ण्यं नक्षत्रं तद्दुष्कृतीतोपशुषं यदा वै सूर्य उदेति० अक्षनक्षत्रं नैति। यावत्तत्र सूर्यो गच्छेत्०
 पत्रजघन्यं पश्येत्० तावत्कुर्वीत यत्कारी स्यात् पुण्याह एव कुर्वते। तानि वा एतानि यमनक्षत्राणि
 । यायेव देवनक्षत्राणि तेषु कुर्वीत यत्कारी स्यात् पुण्याह एव कुर्वते० मस्यं सहकुटुंबिने महाजनान्नम

राम

३

मस्तुर्वाणाय आशीर्वचनमपेक्षमाणाया मुकशर्मणः पुण्याहं भवंतो ब्रुवंसिति त्रिः। ॐ पुण्याहमिति वि
 प्राः। स्वस्तये वासुमुषत्रवा० आदिस उदनीयः द्यंति। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। अश्वो देवाव सवः सोम्या
 सः चतस्रो देवी रजराः श्रविष्ठाः। ते यज्ञं पांतुरजसः परस्तात् सर्वत्सरीण मम तं स्वस्ति० मह्यमि त्या
 दि० कर्मणः स्वस्ति भवंतो० तु० त्रिः अयुष्मते स्वस्तीति विप्राः ऋध्यामस्तोमं सनुयाम॥ सर्वा मृद्वि मृ०
 य एवं वेद० ऋध्यास्मरुभ्यै नमसो य स य। मित्रं देवं मित्रधो यं नो अस्तु। अनूराधानरुविषावर्धयंतः शतं
 जीवेम शरदः सवीराः। त्रीणि त्रीणि वै देवानामध्यानि त्रीणि कुंदांसि त्रीणि सवनानि त्रयश्मे लोकाः ऋ
 ध्यामेव तद्दीर्घेणु लोकेषु प्रतितिष्ठति। मह्यमि त्यादिकर्मणः ऋध्विं नवः त्रिः ऋध्वतां मिति विप्राः श्रि
 ये जात इति नीराजनं। श्रिय एवैनंत० वं वेद०। यस्मिन् ब्रह्माभ्यजयत् सर्वमेतदमुं च लोकमिदमूच सर्वं
 नोनक्षत्रमभिजिद्विजि सश्रियं दध्या सहणी यमानं। अहे बुध्नियमं त्रमे गोपाय० यमषयः स्वधी विदा वि

दुः। ऋचः समानियजूंषि। साहि श्रीरमतासतां। मस्यमित्यादि० कर्मणः श्रीरस्त्विति० तु० त्रिः। अस्तु श्रीरि
 तिविप्राः कुंभाजलं पातयेत्। वर्षशतं पूर्णमस्तु। शिवं २ अस्तु गोत्राभि व क्षिरस्तु। प्राजापतिः प्रीयतां
 । भुक्तेभिरंगैरजः। तदप्येष श्रो० सव इति० ततः कलशद्वयधारां पातयेत्। वास्तोष्पते प्र० निति चतस्र
 मिः। शिवं शिवं ३ मिति वदेत्। ततो भिषेकः। तत्र पत्नी वामतः। समुद्र ज्येष्ठाः ४ आप इद्वेति द्वे। इमा अ
 प इति तिस्रः। देवस्य तेति यजुषा। बलाय श्रियै य संसेना घायाम्। भूर्भुवः स्वः इन्द्रियं वेति ब्राह्मणं। सुरा
 स्त्विति च। अंते अमृताभिषेको स्तु। ततः पवि चतुर्विंशति पुंजेषु। गौरीय आशची मेधासा वित्री विज
 या जया। देवसेना स्वधा स्वाहा मातरो लोक मातरः। घृतिः पुष्टिस्तथा तुष्टि रात्मनः कुलदेवता। गणेश
 घागौर्यादिषोडशमातृः। ब्राह्मी मातृेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा वाराही चतुर्थेन्द्राणी चामुंडाः सप्त
 मातरः। ब्राह्मादि सप्तमातृः दुर्गा क्षेत्रगणादिषां श्वावाह्यषोडशोपचारैः संपूज्य। आवाहनं न जा

राम

४

नामि। मंत्रही नमिति संप्रार्थ्यं वृद्धिश्चाहं कुर्यात्० सत्यवसु संज्ञका विश्वेदेवाः नांदीमुखाः भूर्भुवः
स्वः इदं वः पाद्यं स्वाहानमश्नं च वृद्धिरिति साक्षतं जलं क्षिपेत्० मातृपितामही प्रपितामहः नांदीमुखाः
। पितृपितामहः प्रपितामहः नांदीमुखाः । मातामहमातुः पितामहमातुः प्रपितामहः सपत्नीका नांदी
मुखा इदं वः पाद्यं० पुनः सत्यवस्वित्यादि० इदं वद् आसनवांधाद्युपचारकल्पनं स्वाहानमश्नं च वृद्धिः
। एवं मंत्रादौ पित्रादौ मातामहादौ च पुनः सत्यवस्वित्यादि० वः दास्यमानं युग्मं ब्राह्मणभोजनपर्याप्त
मन्नं तन्निष्कृय भूतद्रव्यं वा स्वाहानमश्नं च वृद्धिः । एवं मात्रादौ पित्रादौ मातामहादौ च । तत उपास्मे गा
यतानर इति पंचाक्षरं मीमं दं तेति षष्ठींश्चावयित्वा० कृतस्य नांदीश्चाद्वयं स्वकर्मणः यथावत्फलं
प्राप्स्यर्थं द्राक्षामलकनिष्कृय भूतं यथाशक्ति द्रव्यं दक्षिणात्वेन स्वाहानमश्नं च वृद्धिः प्राजापतेन त्व
त्० अनेन नांदीश्चाप्येन नांदीमुखदेवताः प्रीयंतां वृद्धिः । मातापितामही चैव तथैव प्रपितामही । पि

तापितामहश्चैवं तथैव प्रपितामहः मातामहस्तसिता च प्रमातामहकादयः । एते भवंतु सुप्रीताः प्रयच्छं
 तु च मंगलं । इत्थामग्ने इति पात्रेशाब्दं कृत्वा ० उतिष्ठ ब्रह्मणस्पते ० अभ्यारमि ० यां तु देवगणा इति मातृवि
 सर्जनं इति कमलाकरभट्टकृतपुण्याहवाचननां दीक्षाप्रयोगः । अथ दुष्टरजोदर्शनशान्तिः पि
 तृभक्ताः कर्त्ताममपत्न्याः प्रथमरजोदर्शने दुष्टमासादिति धिनक्षत्रादिं सूचितसर्वारिष्टशान्त्यर्थे स
 नवग्रहमखारजोदर्शनशान्तिं करिष्ये इति संकल्प्य गणेशपूजानां दीक्षां तं कृत्वा ॥ चार्यमस्मिन् अरण्य
 यात् ॥ आचार्यः ऐशाने मध्ये दक्षिणोत्तरयोश्च सर्वत्र मंत्रावृत्तिः । महीद्यौरिति भूमिं स्थष्ट्वा ॐ षधयः
 समितिद्रोणप्रमाणव्रीहिराशित्रये आकलशेषितिकुंभत्रयं संस्थाप्य प्रसुव आप इति नवानां सिंधु
 क्षित्प्रियमेधोनघोजगतीयाः प्रवतो वसिष्ठो नद्यः शङ्करी आभ्यां जलेनापूर्य ० गंधद्वारा मितिर्गं
 धं । या औषधी रिति सर्वौषधीः । ॐ षधयः समितियवांश्च त्रिषु क्षिप्त्या मध्यं कुंभे यवव्रीहितिलमा

पकं गुश्यामाकमुद्रानक्षिष्ठागायत्र्योदुंबरकुशदूर्वारक्तौसलचंपकविल्वविष्णुकांतातुलसीवर्हि
 पशंखपुष्पीशतावर्यश्वगंधानिर्गुंडीरक्तपीतसर्षपापामार्गपलाशपनसबंधूकप्रियंगुगोधूमत्रीस
 श्वस्यदधिदुग्धघृतपद्मपत्रनीलोत्पलसितरक्तपीतकुरंतकगुंजावचाभद्रकमुस्तारव्यानिद्वात्रिंश
 दौषध्यानियथासंभवंवांक्षिपेत्। ततस्त्रिषुकांडाकांडादितिदूर्वाश्वसेवइतिपंचपल्लवानस्योनेति
 सप्तमृदःपाःफलिनिरितिफलंसहिरलीतिपंचरत्नानिहिरण्यरूपइतिहेमचक्षिष्ठासुवासुवासार
 तिवस्त्रेणावेश्यपूर्णादर्वीतियवादिपूर्णपात्राणिसवस्त्राणिनिधायतत्राष्टदलानिकलामध्येगायत्रा
 स्तुवनेश्वरीमावाह्यदक्षिणकुंभेइंद्राणीवषाकपिरिंद्राणीपंक्तिःइंद्राणीउत्तरकुंभेइंद्राविश्वामित्रइंद्रो
 गायत्रीइतींद्रमावाह्यतमंत्रैःषोडशोपचारैःपूजयेत्० ततोमध्यकुंभंस्थष्टागायत्रीमष्टसरुखंअ
 ष्टशतंवाजयेत्। हिरण्यवर्णमितिपंचदशानांकर्दमानंदचिह्नीतेंद्रिरासुताऋषयः। श्रीदेवता। तिस्रो

तुष्टुभः एकाप्रस्तारपंक्तिः द्वे त्रिष्टुभौ भावष्टावतुष्टुभौ साप्रस्तारपंक्तिः जपे विनियो० एक ऋत्विग्दक्षिणकुं
 ने कद्रुद्रायेति नवानां घोरः कण्वोरुद्रो गायत्री० इमारुद्राय तव स इत्येकादशानां कुत्सोरुद्रो जगती० अं
 से त्रिष्टुभौ० आते पितरिति पंचदशानां गत्समदोरुद्रस्त्रिष्टुप् इमारुद्राय स्थिरधन्वने गिर इति चतुर्णां
 कण्वोरुद्रस्त्रिष्टुप् आवोरजानां वामदेवोरुद्रस्त्रिष्टुप्० तमुष्टुहिभौ मोत्री रुद्रस्त्रिष्टुप् भुवनस्य पित
 रं ऋजिभ्वोरुद्रस्त्रिष्टुप्० अंबकं वशिष्ठोरुद्रो नुष्टुप्० अथान्यउत्तरकुं ने रुद्रैकादशानीत्यासादि पूर्व
 के जपेत्० शन्न इन्द्राग्नीति पंचदशानां वशिष्ठो विभ्वे देवास्त्रिष्टुप्० इति जपे० अथाग्निं प्रतिष्ठाप्येशायां
 ग्रहानस्थापयेत् प्रणवस्य परब्रह्म ऋषिः परमात्मा देवता० देवी गायत्री छंदः० व्याहृतीनां ऋमेण
 जमदग्निं नरदा जमगवो ऋषयः० अग्निवायुसूर्यप्रजापतयो देवता० देवी गायत्री देव्यतुष्टुकूदे
 वी च हसं छंदोऽसि० सूर्याद्यावाहने विनियोगः ग्रहपीठमध्ये वर्तुले द्वादशांगुलैर्मंडले प्राङ्मुखं स

र्वरक्तपुष्पाक्षतैः आरुद्रो नहिरण्यस्सयः सविता त्रिष्टुप् सूर्यो वाहने विनि अरुद्रो न० ॐ भूर्भुवः
 स्वः कलिंगदेशो द्रवकाशं पसगोत्रसूर्ये हागच्छे हतिष्ठेति स्थापयेत्० आग्नेये चतुरस्रे चतुर्विंशंगु
 ले प्रसङ् मुखं सोमं श्वेतपुष्पाक्षतैः आप्याय स्वगौतमः सोमोगा० आप्याय स्व० ॐ भूर्भुवः स्वः यमु
 नातीरो द्रव आत्रेयसगोत्रसोमे हागच्छ० दक्षिणे त्रिकोणे त्र्यंगुले दक्षिणा मुखं भौमं रक्तपुष्पाक्षतैः अ
 ग्निमूर्ध्या विरूपों गारको गायत्री अग्निमूर्ध्या० ॐ भूर्भुवः स्वः अवंती समुद्रव भारद्वाजसगोत्र भौमे हा०
 ईशान्ये वाणाकारे चतुरंगुले उदङ् मुखं बुधं पीतपुष्पाक्षतैः उदुध्यध्वं बुधः सौम्यो बुधस्त्रिष्टुप् ॐ भूर्
 भुवः स्वः मगधदेशो द्रव आत्रेयसगोत्रबुधे हा० उत्तरे दीर्घचतुरस्रे षडंगुले उदङ् मुखं गुरुं पीतपु
 ष्पाक्षतैः बृहस्पते गृत्समदो बृहस्पतिस्त्रिष्टुप् भूर्भुवः स्वः सिंधुदेशो द्रवांगिरसगोत्र बृहस्पते हा
 गच्छेह० पूर्वपंचकोणे नवांगुले प्राङ् मुखं शुक्रं शुक्लपुष्पाक्षतैः शुक्रः पराशरः शुक्रो द्विपदा विराट्

ॐ भूर्भुवः० भोजकटदेशोद्भवभार्गवसगोत्रशुक्लेहा० पश्चिमेधनुषिष्ठांगुलेप्रसङ्गसुखंशनिं कृष्णपु
 ष्याक्षतैः शमग्निरिहितिठः शनिरुष्मिक ॐ भूर्भुवः सौराष्ट्रदेशोद्भवकाश्यपसगोत्रशनैश्वरेहा०
 नैऋत्येश्वर्याकारेद्वादशांगुलेदक्षिणमुखं राहं कृष्णपुष्याक्षतैः कयानोवामदेवो राहुर्गोयत्री ॐ भूर्भुवः
 वः राठीनापुरोद्भवपैठीनसिसगात्रराहोद्भावायव्येध्वजाकारेषडंगुलेदक्षिणमुखं केतुं धूम्रपु
 ष्याक्षतैः केतुमधुच्छंदाः केतुर्गोयत्री ॐ भूर्भुवः अंतर्वेदिसमुद्भवजैमिनिसगोत्रकेतोद्भागच्छेह
 ततोयथोक्तकुसुमतंदुलानावेयथामिलितोपचारैः स्थापयेत्० अथाधिदेवताः अंबकं वसिष्ठोरु
 द्रोनुष्टुप् अंबकेहागच्छे० सूर्यदक्षिणपार्श्वे गौरीर्मिनायदीधतमाउमाजगती० उमे ३० सोमदक्षि
 णपार्श्वे यदा कंदी दीर्घतमा स्कंदस्त्रिष्टुप् स्कंदेहागः भौमदक्षिणपार्श्वे० विष्णोर्नुकंदीर्घतमाविष्णु
 स्त्रिष्टुप् विष्णोरुबुधदक्षिणपार्श्वे० ब्रह्मजज्ञानंगौतमोवामदेवो ब्रह्मात्रिष्टुप् ब्रह्मन्नि० ति० गुरुदक्षि

णपार्श्वे इन्द्रो मधु इन्द्रो गा० इन्द्रे हाग० शुक्रदक्षिणपार्श्वे० यमा यसो मंय मोय मोत्रुष्टु० यमेहा० श
 निदक्षिणपार्श्वे० मोषुणो घोरः कण्वः कालो गा० कालेहा० राहुदक्षिणपार्श्वे० उषो वा जं प्रस्वप्वश्चित्रगु
 प्तो वदती चित्रगुप्ते हाग० केतुदक्षिणपार्श्वे० अथ प्रत्यधिदेवताः अग्निं कण्वो मेधातिथिरग्निर्गोयत्री
 अग्ने इहाः सूर्यवामपार्श्वे० अस्तु मेधातिथिरायो तुष्टुष्टु आय इहा० सोमवामपार्श्वे० स्योना मेधाति
 थिर्भूमिर्गोयत्री मूमे इहा० भौमवामपार्श्वे० इदं विष्णुर्मैधातिथिर्विष्णुर्गोय० विषणो इहा० बुधवाम
 पार्श्वे० इन्द्रश्रेष्ठानिगृत्समद इन्द्रस्त्रि इन्द्रे हा० गुरुवामपार्श्वे० इन्द्राणी वषाकपिरिन्द्राणी यंक्तिः इन्द्राणी
 हा० शुक्रवामपार्श्वे० प्रजापते हिरण्यगर्भः प्रजापतिस्त्रि प्रजापते हाग० शनिवामपार्श्वे० आयंगोः
 सार्यराज्ञी सर्पा गायत्री सर्पाः इहा० तिष्ठते तिराहवामपार्श्वे० ब्रह्मजज्ञानं गौतमो वामदेवो ब्रह्मा वि
 ष्टुष्टु ब्रह्मनिहागच्छेति केतुवामपार्श्वे० गणानां वागृत्समदो गणपतिर्जगती० गणपते इ० राहोरुत्तरतो

विनायकं० जातवेदसेकश्यपो दुर्गात्रिष्टुप्० दुर्गेहा० शनेरुत्तरतो दुर्गा० तव वायो व्यंवांगिरसो वायु
 र्गीयत्री० वायो इ० रवेरुत्तरतो वायुं० आदिहत्स आकारो गायत्री० आकारो ह्वा० राहो दक्षिणत आका
 शं० एषो उषा प्रस्फण्वोऽश्विनौ गा० अश्विनाविरुगतमिरुतिष्ठ तं केतो दक्षिणत अश्विनौ० यद्ववि
 नायकादीनृपं चोत्तरत एव० वास्तोष्यतेव शिष्टो वास्तोष्यति स्त्रिष्टुप्० उत्तरे वास्तोष्यति० क्षेत्रस्य वाम
 देवः क्षेत्राधिपतिरनुष्टुप्० तत्रैव क्षेत्रपालं० ततः पूर्वादिति क्षुद्राद्यष्टलोकपालान्० इन्द्रं विश्वाजे
 तामाधुष्टुदसं द्रोतुष्टुप्० अग्निं काण्वो मेधा० अग्निर्गीयत्री० यमा यसो मंयमो यमो तुष्टुप्० मोषुणो
 घोरः कण्वो निर्ऋतिर्गीयत्री० ल० नो अग्ने वामदेवो वरुणस्त्रिष्टुप्० तव वायो व्यंवांगिरसो वायुर्गीयत्री०
 सोमो धेनुं गौतमः सोमस्त्रिष्टुप्० तमीशानं गौतमं ईशानो जगती गायत्री० तदस्तु मित्राव० गृहावे इ
 ति प्रतिष्ठाप्य० ततोऽध्यानानि० पद्मासनः पद्मकरः पद्मगर्भसमद्युतिः॥ सप्ताश्वरथसंस्थश्च द्वि

भुजः स्यात्सदा इति १ श्वेतः श्वेतांबरधरो दशाश्वः श्वेतभूषणः गदापाणिर्द्विबाहुश्च कर्तव्यो व
 रदः शशी ॥२॥ रक्तमाल्यांबरधरः शक्तिशूलगदाधरः ॥ चतुर्भुजो मेघगर्भो वरदः स्यात्क्षरासुतः ॥३॥
 पीतमाल्यांबरधरः कर्णिकारसमद्युतिः ॥ खड्गचर्मगदापाणिः सिंहस्थो वरदो बभ्रुधः ॥४॥ देवदैत्यगु
 रुतद्वसीतश्वेतौ चतुर्भुजौ ॥ दंडिनौ वरदौ कार्यौ साक्षसूत्रकमंडलू ॥५॥६॥ इंद्रनीलद्युतिः श्रुतीवर
 दोग्रध्रवाहनः ॥ बाणबाणासनधरः कर्तव्योर्कसुतः सदा ॥७॥ करालवदनः खड्गचर्मश्रुतीवरप्रदः ॥
 नीलः सिंहसनस्थश्च राहुरज्ञप्रशस्यते ॥८॥ धूम्राद्विबाहुवः सर्वे गदिनो विकृताननाः ॥ गंध्रासना
 तानि संकेतवः स्युर्वरप्रदाः ॥९॥ सवेकिरीटिनः कार्यग्रहा लोकहितावहाः ॥ अंगुले नो द्धिताः सर्वेश
 तमष्टोत्तरं सदेति ॥१०॥ ततः षोडशोपचारेः संपूज्यैशान्याकुं नेवरुणं संपूज्य कलशप्रार्थना ॥ देवदान
 वसं वा देमथ्यमाने महोदधौ ॥ उत्पन्नो सितदाकुं भविष्यतो विष्णुना स्वयं ॥ ततो ये सर्वतीर्थनिदेवाः

२

१

सर्वे लघि स्थिताः । स्वयितिष्ठन्ति भूतानि लघि प्राणाः प्रतिष्ठिताः । शिवः स्वयं त्वमेवासि विष्णुस्त्वं च प्रजापतिः
 आदित्यावसबोरुद्रा विश्वेदेवाः सपैतकाः ॥ त्वयितिष्ठन्ति सर्वे पितॄः कामकलदाः ॥ त्वत्प्रसादादिमं य
 शं कर्तुमीहे जलोद्भव ॥ सान्निध्यं कुरु मे देव प्रसन्नो भव सर्वदेति ॥ ततोन्वाधानं ॥ चक्षुष्यं ते न वग्रहा न
 प्रत्येकममुकसंख्याभिः समिच्चर्वाज्याहुतिभिः अधिदेवादीने कैकया दुसाप्रत्यधिदेवादीने कैकया
 दुसाविनायकादिपंचदेवान्वास्तोष्यति क्षेत्रपालं इंद्राद्यष्टौ लोकपालान् एकैकया दुसाभुवनेश्वरी प्र
 त्येकं दूर्वातिळमिश्रगोधूमपायसाज्यानां अष्टशताष्टाविंशत्यन्यतराहुतिभिर्इन्द्राणीमिंद्रं च प्रत्येकमुक्त
 द्रव्यैरष्टाविंशत्यष्टान्यतराहुतिभिर्यक्ष्ये । रोषेण स्विष्टकृतमिस्याद्युक्तदेवेभ्योऽमुष्मेत्वा जुष्टनिर्वपामी
 ति चतुरश्वतुरोमुष्टीभिरुप्य तथैव प्रोक्ष्य क्षीरे च कं कवाज्यभागां ते यजमानेन त्यागे कृते उक्तसंख्या
 या यथाक्रमेण ऋत्विग्भिर्होमः कार्यः तत्र तिसृभिर्दूर्वाभिर्दधिमध्वाज्याक्ताभिरेकाहुतिः एवं समिधोः

राम

९

भ्यक्ताः ततः स्विष्टकृदादिप्रायश्चित्तहोमांतेदिदिक्पालेभ्योनवग्रहेभ्योभुवनेश्वरीद्राणीद्रेभ्यः क्षेत्रपाला
 यसदीपमाषभेक्तबलीनरदत्तासमुद्रादूर्ध्वरितितचस्यवामदेवाग्निस्त्रिष्टुप् इति पूर्णाहुतिं हुत्वा प्रणीतावि
 मोकादिशेषसमाप्तौ यजमानमभिषिञ्चेत् । आपोहिष्ठेति नवभियरकद्विद्वत् इति तचस्यगौतमइंद्र
 स्त्रिभिष्टुंदेवेति सप्तानां वशिष्टस्त्रयाणामग्निस्ततोविश्वेदेवा आद्यागायत्री ततो नुष्टुप् । तिस्रो गायत्र्यो
 ल्ये नुष्टुभौ । उभयं शृण्वच्चनेति भर्गइंद्रो यदृती । स्वस्तिदाविशो यमइंद्रो नुष्टुप् । अंबकं वं रुद्रो नु
 प् । जातवेदसे कश्यपो दुर्गा त्रिष्टुप् । समुद्रज्येष्ठा अतुर्णां वशिष्टमापस्त्रिष्टुप् । त्रायं तां इदमाप इति च
 तसृणां सप्तर्षय आपो नुष्टुप् । देवस्येति आपस्तं वशास्वीमेस्त्रिभिः । तमीशानं गौतम ईशानो जगती
 ल्वमग्ने रुद्रः तमुष्टुहीसां गिरसस्तिरश्वी रुद्रस्त्रिष्टुप् । भुवनस्य पितरं । याते रुद्रकश्यपो रुद्रः स्वरा
 नुष्टुप् । यजाग्रत इति षण्णां प्रजापतिर्मनस्त्रिष्टुप् । इन्द्रालयभंवयंपंचानां विश्वामित्र इंद्रो गायत्री ।

ततः सुरास्तेत्यादिरभिषिक्तोग्निं संपूज्याचार्याय धेनुं रुद्रजापिनेऽनङ्गाहंसदक्षिणमभ्येभ्यश्च दक्षिणां
 दत्वा देवानामुत्तरपूजां कृत्वा विसृज्याचार्यं हस्ते दत्वाग्निं संपूज्य गच्छेति विसृज्य महाशान्तिं पठित्वा
 विप्रान्संभोज्य भुञ्जीत इति कमलाकरभट्टकृतौ रजोदर्शनशान्तिः ॥ अथ ग्रह्याग्नेः पुनः संधानं
 कर्त्तुं अग्निविच्छेदकालगणनयाः पदि प्रत्येकं कच्छं कृत्वा सायं प्रातर्होमदर्शपूर्णमासस्वात्कीपाक
 विच्छेदनिमित्तं तत्सूर्यास्तत्रीत्यादिद्रव्यं दत्वा देशकालौ स्मृत्वा विच्छिन्नस्य ग्रह्याग्नेः पुनः संधानं करिष्ये
 इत्युक्त्वाऽग्निं प्रतिष्ठाप्याधारावाग्नेने संते प्रिरग्निं यवमानमग्निं प्रजापतिं चाग्ने नार्यमानिं वरुणाग्निं पूज्या
 ग्निं प्रजापतिं च लाजद्रव्येनासूर्यासा वित्री चतुर्वारमाग्ने न शेषेण सिष्टं कृतमित्याधारोते अग्न आयू
 षीति तिसृणां शतं वै स्वानसा अग्निः पक्मानो गायत्री होमे वि० इति त्रिभिर्द्वयै दुत्वा त्वमर्घमावसुश्रुतो
 ग्निस्त्रिष्टुप् अग्नय इदं प्रजापतेन खदिति चाज्यदुत्वा पत्यं जलाबुपस्तीर्यद्वितीया नाधाय हविरवतं

चाभिधार्योर्ध्वमणं करुणं पूषणमिति त्रयाणां वामदेवोर्ध्वमाग्निर्वरुणाग्निः पूषाग्निरनुष्टुप् ० इति त्रिभिर्नाजा
 नहुत्वा प्रजापतये स्वाहेति भूर्ध्वपुटेन हुत्वा आनः प्रजामिति चतुर्णां सूर्या सावित्री २ आद्या जगती द्वि
 तीया त्रिष्टुप् अंसे अनुष्टुभौ इत्याज्यं हुत्वा समं जलितिसूर्या सार अनुष्टुप् इति दधिप्राश्य पत्यै देत्वा आज्य
 शेषेण बाहुदयमंक्त्वा स्विष्टकृदादि होमशेषं समापयेत् इति पुनः संधानं अथ गर्भाधानं कर्त्ता देश
 कालौ संकीर्त्ताः स्यान्भार्यायां जनिष्यमाण सर्वगर्भाणां बीजगर्भजैर्नो नाशद्वारा प्रतिगर्भं संस्कारातिशया
 र्थं परमेश्वरप्रीत्यर्थं गर्भाधानं करिष्ये तदंगतया गणेशपूजा सुण्याहवाचनमातृकापूजानां दीक्षाभ्यानि
 कृत्वा गृहस्थानि मारुतसंस्तं प्रज्वालयास्मिन् वाहिते प्रावित्यादि चक्षुष्यं ते प्रजापतिं च रुणा विष्णुं षड्वा
 रमाज्येन प्रजापतिं वाज्येन शेषेण स्विष्टकृतमित्यादि प्रजापतये मंत्रवच्चरुं श्रपयित्वा च क्षुष्यं ते चरुम
 वदाय ॐ प्रजापतये स्वाहेति हुत्वा विष्णुर्मोनिं त्रयाणां लघा विष्णुरनुष्टुप् ० विष्णुर्मोनिं गर्भं धेहि ० हि

रण्ययी अरणीमंइसा जंहुत्ताने जमेवेति तिस्रणां त्वष्टा विष्णु रनुष्टुप्० ने जमेष० यमेयं पृथिवी विषणोः॥ ओ०
 प्रजापतेन त्वदिति चाज्यं हुत्वा० अयनः शोभुचदधमि स्यष्टा नां कुत्सो मिर्गा यत्री० पत्न्या मूर्द्धा निमर्शने वि
 नियोगः याः फलिनी रिस स्याथ र्थणो निषगोष धयो नुष्टुप्० जपे वि० याः फलिनीः० वधेन दस्युमिति षण्णां
 वसुभ्युतो ग्निस्त्रि० अग्न्युपस्थाने विनियोगः वधेन दस्युं० ६ अग्निस्तु विभ्रममिति द्वयोर्वसू यवो ग्नि रनु०
 अग्निस्तु विभ्र० अग्निर्ददाति० इत्यग्निमुपस्थाप० सूर्यो नो दिवदति पंचानां च क्षुः सूर्यो गायत्री इति सूप
 मुपस्थापत दारात्रौ वाश्वगंधाया दूर्वाया वा कल्कं वस्त्रे क्षिप्त्वा उदीर्येति द्वयोः सूर्यो सावित्री २ आद्यात्रि
 ष्टुवंत्या नुष्टुविति स्वाहा तेन भार्याया दक्षिण नासायां रसमासि अरसे उदरं गते तामाचमय्य गंधर्वस्य वि
 श्वावसोर्मुखमसि० विष्णुर्योनिमिति त्रिभिर्ने जमेवेति चतुर्भिश्च योनिमभिर्मश्यतां दूषन सूर्यो सावित्री
 २ त्रिष्टुप् योगर्भ मोषधीनां वसिष्ठः पर्जन्यो गाय० अहं गर्भं प्रजावान् प्राजापत्योगर्भं इंद्रस्त्रिष्टुप्॥ अ

हंगर्भमदधामो अहंग्रजा० इतिस्त्रियंगलामाणेरेतोदधाम्यसौ० यथाभूमिरग्निगर्भो यथाद्यौरिन्द्रेणगर्भि
 णी० वायुर्यथादिशंगर्भे एवं तेगर्भे दधाम्यसाविति स्वनामोक्तास्विष्टकृदादिशेषसमाप्य शतं दशवाविप्रान्
 भोजयेत् इतिगर्भधानं अथपुंसवनानवलोभनसीमंताः तृतीये चतुर्थे षष्ठे ष्टमे वामासि मृगपुनर्वसु
 पुष्यहस्तातुलाधाश्रवणे पुनक्षत्रे सीमंतेन सह कार्याः कर्तव्येति नक्षत्राणां ग्रहयज्ञं कृत्वा प्राप्त्वा वैरक्ते
 आनन्दुहे चर्मणि पत्नी सुपवेश्य देशकालौ संक्लीप्सां नार्याणां जनिष्यमाणसर्वगर्भानां वैजिकगार्भिक
 दोषनाशपुंरुयताज्ञानोदयसिद्धिप्रतिरोधिनाशद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं पुंसवनमनवलोभनं च तथा
 तत्पुरुधिरप्रियालक्ष्मीभूतराक्षसीगणनाशक्षममहालक्ष्मीसमावेशार्थं प्रतिर्भगेनीजगर्भजै नोनाशा
 र्थं च सीमंतोन्नयनं च तंत्रेण करिष्ये इति संकल्प्य गणेशपूजापुण्याद्वाचनमात्तकापूजानां दीक्षाह्वा
 निकृत्वा मंगलसंज्ञं गृह्णानि निधायास्मिन्नबाह्विते ग्रावि सादिचक्षुष्यं ते प्रजापतिं चरुणा तथा सीमंतो

नमनरोमेद्विधीतारं दीराकां त्रिर्विष्टुं प्रजापतिं चाज्येन शेषेण स्विष्टकृतमिसादि प्रजापतयेत्वा जु
 ह्वं निर्वपामीति निरुप्य चरुं कृत्वाऽज्यसंस्कारो ते आत्मानमग्निं चांतरायलीमांतामानीय स्वदक्षिण
 तश्चर्मण्युपवेश्य तथा अन्वारब्ध आज्यभागं ते पत्नी हस्ते समानवर्णायाः प्रसूतिमितं गोर्दधितत्र पूर्वो
 यतं यवंतसार्वभ्योद्यौ माषौ निधाय किं पिवसीति त्रिः पृष्ट्वा पुंसवनमिति सास्त्रिरुक्ता प्राश्याचम्य पुनरे
 वंद्यः प्राश्याचामेत् इदं पुंसवनं ततो दूर्वा कल्लं कन्यया प्रेषयित्वा वस्त्रेण ह्रीत्वा पत्न्याः दक्षिणना
 सापुटे गुह्याग्रेण सूक्तद्वयांतरं संसिंचेत् ॐ आते गर्भो यो निमैतु पुमान् बाण इवेषुधिं ॥ आवीरो जाय
 तां पुत्रस्ते दशमास्यः ॥१॥ करोमि ते प्राजापस्यमा गर्भो यो निमैतु ते ॥ अनूनः पूर्णो जायतामश्नो णोपि
 शाचधीतः ॥२॥ पुमांस्ते पुत्रो नारितं पुमाननुजायतां ॥ तानि भद्राणि वीजानष्ट्यभाजनयंतु नौ ॥३॥ या
 नि भद्राणि वीजानष्ट्यभाजनयंति नः ॥ तैस्त्वं पुत्रान् विंदेस्व सा प्रसूयेतु का भव ॥४॥ कामः समृध्यतां

मस्य मपराजितमेवमे॥ यं कामं कामये देवतं मे वा यो समर्थय ॥५॥ तथा अग्निरैतु प्रथमो देवता नां सो
स्यै प्रजोर्मवतु म सुपाशात्० तदयं राजा वरुणो नुमन्यतां यथेयं स्त्री पौत्रमध्वं नरोदात् ॥१॥ इमा मग्निस्त्रा
यतां गार्हपत्यः प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः ॥ अश्वस्योपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानंदमग्निप्रबुध्यता
मिमं ॥२॥ माते गृहे निशि चोषउत्सादन्यत्र त्वदुदंसः संविरांतु ॥ मा त्वं विकेश्युरआवधिष्ठा जीवयतीति
लोके विराजयंती प्रजां सुमनस्यमाना ॥३॥ अत्र जस्तां पौत्रं मस्युपाप्मानमुतवाचं ॥ शीर्ष्णः स्वजमिं
वोन्मुच्यद्विषद्व्यः प्रतिशुचामिपाशं ॥४॥ देवकृतं ब्राह्मणकल्प्यमानं ते न हन्मि यो निषदः पिराचान् ॥
कथ्यादो मसूनधरा नृपा तयामि दीर्घमायुस्तव जीवंतु पुत्राः ॥५॥ इति १० मंत्रैर्न स्पेदते तामाचमय्यव
रुमवदाय प्रजापतये स्वाहेति हुत्वा यत्ते सुशीमे हृदये हितमंतः प्रजापतौ मन्ये हं मां तद्विद्वां समाहं पौत्र
मध्वं निया मिति पत्या हृदयं स्पृष्ट्वा सीमंते स्तुवेणाज्यं जुहुयात्० धाता ददाति द्वयोर्हिरण्यगर्भो धाता

उष्टुप्० अंसात्रिष्टुप् होमे विनि० धाता ददातु दाशुषे प्राची जीवातु मक्षितो॥ वयं देवस्य धीमहि सुमतिं
 वाजिनीवतः स्वाहा धात्र इदं० धाता प्रजानां मुतराय ईशो धाते दं विश्वं भुवनं जगान॥ धाता कष्टीडनि
 मिषानि चष्टे धात्र इधं च तव जुहोत स्वाहा धात्र इदं० राकाम दं द्वयो गत्समदो राका जगती० राकाम
 दं० यास्ते राको इति द्वे० नेजमेषेति त्रयाणां लघ्ना विष्णु रतुष्टुप्० नेजमेष० यथेयं पृथिवी० विष्णोः श्रे
 ष्ठेनेति० विष्णव इदं० प्रजापतेन त्वदिति जायं दुलापत्याः पश्चात्तिष्ठ नूतदेवर गुह्यं पंक्तिः शुक्लश
 ललीकुरात्रयेणैकीकृतेन भूमध्यादा शिखं० व्याहृतीनां प्रजापतिः० वरुती० अं भूर्भुवः स्वरो मि
 ति ऊर्ध्वमंत्रा वसात्रिभ्रतुर्वीसीमंतं मृस्य गुह्यं तत्रैव संस्थाप्य गोधूमपिष्टौ दुंदुवरफलमात्मकं दे
 सा सोमं राजानं संगायेतां इति वीणागाथिनो द्विजौ सं त्रेव्य० सोमो नो राजा वतु मानुषीः प्रजानि विष्ट
 चक्रा गंगे इति समीप नदो नाम्ना त्रिर्गायेतां० स्विष्टकृदादिशेषं समाप्य० ब्रह्मणे न्यसेवा वृषं दक्षि

गां दत्वा फल लब्धुं कादितद्वस्त्रे दत्वा शतं विप्रान् भोज्याः इति कमलाकरनदकृतः पुंसवनानवलोभ
 नसीमंतोन्नयनप्रयोगः अथ जातकर्म पुत्रे जाते पिता सचैल्लं स्नात्वा देशकाशौ संकीर्त्य अष्टौ स्यकु
 मारस्य गर्भाबुधानजदोषनाशायुर्मैधावधिवीजगर्भजै नो नाशद्वारा परमेश्वरप्रीत्यर्थं जातकर्मक
 रिष्ये इत्युक्त्वा गणेशपूजापुण्याहवाचनमात्रं कापूजानां दीप्राधानि कृत्वा होमपक्षे व्याहृतिभिः प्र
 वलसंज्ञमग्निं प्रतिष्ठाप्य तत्राग्निमिदं प्रजापतिं विश्वानूदेवान् ब्रह्माणं चाज्येन नाममंत्रेण दुलास्त्रि
 ष्टकदादि कृत्वा मधुघृतैरिहिरण्येनावष्टभ्य ॐ प्रते ददामि मधुनो घृतं स्पवेदं सवित्रा प्रसूतं मघोना
 म् आयुष्मानु गुप्तो देवताभिः शतं जीवेम शरदोलोके अस्मिन् इति ते नैव प्राशत्वा हिरण्यं प्रक्षा
 ल्य शिशोर्दक्षिणे सव्ये च कर्णे निधाय तन्मुखं समीपे स्वमुखं मानी य ॐ मेधां ते देवः सविता मेधां
 देवी सरस्वती मेधां ते अश्विनौ देवा वायतां पुष्करस्रजाविति जपेत् पुनस्तद्विरण्यं सव्ये कर्णे निधा

येतामेवर्चजयेत्ततः शिशोरं सौ युगपदभिमृश्य ॐ अस्मानवपरशुर्भवहिरण्यमस्तु तन्नचवेदो वै
 पुत्रनामासि स जीवशरदः शतं ईदः श्रेष्ठानिद्रविणानि० अस्मेप्रयंधिमघबन्त जीविन् इति मंत्रद्वयं
 जयेत्ततः अंगदंगात्संभवसि हृदयादधि जायसे आत्मावेषु पुत्रनामासि स जीवशरदः शतमिमिमूर्ध
 नित्रिरवधाय इमां कुमारो जरांधयतु दीर्घमायुः प्रज्जीवसे अस्मैस्तनं प्रयुं जाना आयुर्वर्चो यशो बल
 इति दक्षिणं हस्तं प्रक्षाल्य दद्यात्ततः करिष्यमाण नाम स्मरेदिति कश्चित् इति जातकर्म अथष
 ष्ठी पूजनं ॥ पंचम्यां षष्ठ्यां च रात्रौ पितादेशकालौ स्मृत्वा अस्य शिशोः स्तुतिकायाश्च सर्वारिघ्नां
 स्मायुरारोग्यरिध्यर्थं जन्मदानां षष्ठ्या जीवंतिकायाः स्कंदस्य राकादीनां च पूजनमहं करिष्ये इत्युक्त्वा
 कलशं संस्थाप्य तत्र प्रतिमां सुअक्षतपुंजेषु गणेशं जन्मदाः जीवंतिकां स्कंदं राकां अनुमतिं शिनी
 वाल्मीकुं कुट्टं कुट्टो लिखितां षष्ठीं शस्त्रेभगवतीं च आयाहि वरदे देवि महाषष्ठीति विश्रुते ॥ शक्तिभिः

सहबालं मेरक्षजागरवासरे ॥ शक्तिं स्वं सर्वदेवानां लोकांनाहितकारिणी ॥ मातर्बालमिमं रक्ष महाप्र
 ष्ठी नमोस्तुते ॥ आभ्यां षष्ठी मावाप्ततदस्तु ० गृहावे ० प्रतिष्ठाप्य षोडशोपचारेः संपूज्य दधिभक्तं मि
 वेद्यदीपान् माधवभक्तवलीदत्ताप्रार्थयेत् गौरीपुत्रो यथास्कंदः शिशुत्वे रक्षितः पुरा तथा ममाप्ययं बा
 लः षष्टिकेरक्षितो नमः विप्रान् संपूज्य खाद्यदक्षिणादिदत्तारात्रौ जागरणं कुर्युः इति षष्ठी पूजा
 अथ नामकर्म एकादशेष्टादशे एकत्रिंशत्तमे एकात्रिंशदधिकशततमे वादिवसे कर्त्ता मंगलस्नातोऽथ ता
 लंकारः ग्रहयज्ञान् कृत्वा देशकालौ संकीर्त्तय शिशोर्वीजगर्भजदोषनाशायुर्वेक्षिनामव्यवहारसि
 क्षिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं नामकरणं करिष्ये ३ सुक्तागणेशपूजापुण्याहवाचनमाह पूजानां दी
 प्राह्वा निष्कलाकां स्यादपात्रे तंडुलपूर्णे देवनागणेशनामचतुर्थ्यंतलिखित्वा असुकदेवताभक्त इति कु
 लदेवतानामनतो मासनाम ० कृष्णो नंतोऽभुतश्च क्री वैकुण्ठो यजनार्दनः ॥ उर्वेद्रो यज्ञपुरुषो वासुदेव

स्तथाहुरिः॥योगीशःपुंडरीकाक्षोमासनामान्यतुक्रमादिति॥चैत्रादिमार्गादिक्रमेणवाक्यानक्षत्रपादा
 दिवर्णवशेनरौहिणइत्यादिवा नाक्षत्रममुकनाम्नालममुकोसीत्युक्ताततोऽप्यवहारिकंअक्षरंवायुष्मा
 क्षरंपुंसांविषमाक्षरंस्त्रीणांविप्रादिवर्णक्रमेणशर्मवर्मगुप्तदासान्यतमंविलिख्यतदस्वित्युक्तानामदेता
 भ्योनमइतिसंपूज्यशिशोर्दक्षिणेकर्णोऽमुकनाम्नालममुकोसीत्युक्तानामकृतांजलिरमुककनामा
 यंभवतःसर्वान्ब्राह्मणानभिवाद्यतेआयुष्मान्मवाल्मुकइतिविप्राःएवंमासनाम्नानाक्षत्रेणना
 म्नाःआवहारिकेणनाम्नाइत्यादिवाअं दशविप्राभोज्याः इतिनामकरणंअथनामदिनेषोडशेन्यस्मि
 न्वाशुभदिनेकुलदेवतांयोगशायिनंदूरिचसंपूज्यमंगलगीतैःअंखेशिशुंस्वापयेत्तद्वितीयेएकत्रिंशो
 ऽन्यस्मिन्वासंखेनर्दौगोदुग्धंपाययेत्ततोद्वादशेषोडशेवाहिषष्ठसप्तमोष्टमेवामासिविष्णुब्रह्मशि
 वचंद्रसूर्यदिगीशाश्विसरस्वतीकुलदेवतागोविप्रान्संपूज्योदङ्मुखस्यशिशोःकर्णोवेधयेत्अ

धनिष्क मणान्नप्राशने ॥ तृतीये चतुर्थे षष्ठेऽष्टमे चामासे पितादेश कालौ संकीर्त्तयस्व शिशोरायुः
 श्रीवृद्धिबीजगर्भजदोषनाशार्थं बलायुर्वर्चोन्निवृद्ध्यर्थं निष्क्रमणं सूर्यावलोकनमुपवेशनं तथा
 मातृगर्भमलप्राशनं शुद्ध्यन्नाप्यन्नं वचसतेज इन्द्रियासुर्वर्धनार्थं चोत्थरप्रीत्यर्थं मनप्राशनं च तं
 त्रेण करिष्ये इत्युक्ता गणेशपूजा पुण्याद्वाचनमात्रपूजानां दीक्षायां निरुक्ता कुलदेवतां संपूज्य सूर्य
 योनिचंद्रधेनूनां तूर्यखेण दर्शनं कांडयित्वा स्वस्ति न आत्रेयो विभवे देवास्त्रिष्टुप् शिशोरंकारोपणे वि
 नियोगः स्वस्ति न इति सूक्तेनां कमारोप्याशुः शिशानस्त्रयोदशर्चस्याऽप्रतिरथ सूक्ते स्यंद्रो प्रतिरथ इ
 दं त्रिष्टुप् चतुर्थी चरुस्यति देवता त्रेयोदशपनुष्टुप् शिशोरायुष्याभिर्वर्धनार्थं जपे विनियोगः आशुः
 शिशान इति सूक्ते जपित्वा तच्च क्षुर्वशिष्ठः सूर्यः पुर उस्मिन् कुमारस्यादित्या वेक्षणे विनियोगः तच्च रि
 ति सूर्यमीक्षते ततः पीठे प्रतिमा सुतंडुलपुंजेषु वा इन्द्रादिलोकपालान् प्राच्यादिदिशः चंद्रार्कवासु

देव गगनवराहभूमीः संपूज्यतमं त्रैर्नामभिर्वाचरुंदुलाशिभुमभ्वेन सत्सूर्यः कलशः कन्या तथा
 सुमनसोक्षताः दीपमाला ध्वजोलाजाः संप्रोक्तं चाष्टमंगलमित्येवं मंगलाष्टकपुरः सरं वह्निं नीत्वा कनिक्र
 ददिति सूक्तांते पठेत्० चंद्रार्कयोर्दिगीशानां दिशां च गमनस्य च॥ निक्षेपार्थमिदं दक्षिणेत्यं रक्षंतु सर्व
 दा॥ अग्रमत्तं प्रमत्तं वा दिवारात्रावथापि वा॥ रक्षंतु सततं सर्वदेवाः शक्तपुरोगमाः इति ततो देवा लयेवं
 धुग्देहस्वग्देहादेवं संपूज्य पंचधान्यराशिषु शिष्टमुपवेश्य मध्ये वस्त्रे आशीनस्परक्षां कुर्यात्॥
 यथा विभूतिं गृहीत्वा त्र्यंबकं वशिष्ठो मृत्युं जयस्त्रिष्टुप्० इक्ष्वायुं वि० ॐ हौं ज्ञः सः जूं हौं ॐ इत्यभिमंत्र्य ते
 नैवललाटे शरीरेऽवलिप्य वराहं पृथिवीं गुरुदेवद्विजान संपूज्य शिष्टमुपवेशयेत्॥ रक्षै नं वसुधैव कु
 सदा सर्वगतं शुभे॥ आयुः प्रमाणं सकलं निक्षिप स्वहृदि प्रिये॥ अचिरादायुषस्तत्त्वस्य ये केचित्पठि
 पठिनः॥ जीवितारोग्यवित्तेषु निर्दुःखाचिरेण तान्॥ आरिण्यशेषभूतानां मातस्त्वमासिका मधुक॥

अचराचाप्रमेयावसर्वलोकनमस्कृता॥चराचराणांभूतानांप्रतिष्ठाचाव्ययास्यसि॥कुमारंपाहिमात
 रस्त्वब्रह्मातदनुमन्यतामिति॥होमपक्षे लौकिकाग्नौ इंद्राय प्रजापतये विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मणे चायं
 नाममंत्रेण दुर्वास्विष्टकृदादिकुर्यात्॥ततश्च देवं संपूज्य तदग्रे दधिमधुघृतमन्नं देन्नादायान्नपतेन
 लकुवेरोन्नपतिर्जगती० अन्नप्राशने विनियोगः ॐ अन्नपते नस्य नो दे स्य तुमीव स्य शुष्मिणः प्रप्रदा
 तारं तारिष उर्जनो धेहि द्विपदे चतुष्पदे इति शिशुं प्राशयित्वा नो जयित्वा च म्यतां बूलं दत्वा भूमावुपवे
 श्य तदग्रे पुस्तुकशस्त्रा वस्त्रादिशिल्पानि विन्यस्य जीविका परीक्षां कुर्यात्॥शिशुः स्वेच्छया यत्प्रथमं स्पृ
 शेत् सास्यजीविकेति ज्ञेयं॥तत आशिषो गृह्णीयात् एवं कुमार्या अपि॥इति कमलाकरभट्टकृतान्नप्रा
 शनं अथ वर्ध्यापनं प्रतिवर्षं प्राग्मदिने मंगलस्नानं कृत्वा शूर्पमध्ये हरिप्रंद्रपाकुंकुमेन वा कुमुदा
 मा च वीगौरी रुद्राणी पार्वती उमा० काली सरस्वती सावित्री समी संज्ञामेधा युष्टिः तुष्टिः नृपतिभ

नारायणी जीवन्तीति षोडशोपचारेः संपूज्यैकैकस्यैषोडशाष्टौ चत्वारिंशे रकं वा वंशपात्राण्यपूपपूरिका
 आदिपक्वान्नफक्षुपुष्पयुतानि दद्यादिति हेमाद्रौ० ग्रहयज्ञं कृत्वाऽऽयुर्धर्म्यं स्वस्ति वा अग्रागुक्तं मृत्युं
 जयमंत्रेण दूर्वाभिरष्टौत्तरशतं दुःखासिद्धान्तेन आनोन्नदा इति दशभिरिमं स्तोममिति षोडशभिर्जीतवेदशे
 इति बहुलागणे शंवासु देवं नक्षत्रं तद्देवतां चंद्रवरुणं ग्रहान् इष्टदेवं मार्कंडेयं अश्वत्थामा बलिर्भीमौ
 हनूस्तं अविनीषणः॥ कृपः परशुरामश्च सप्तैते चिरजीविन इति अष्टौ वा पूज्यं च तं कृत्वा मार्कंडेयन
 मस्तेस्तु सप्त कल्यांत जीवन॥ आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थं प्रसीद भगवन् सुने॥ चिरजीवीयथा खंतु सुनीनां प्र
 वरद्विज॥ कुरु षू सुनिशार्दूल तथा मां चिरजीविनमिति संप्रार्थ्य मार्कंडेय महाभाग सप्त कल्यांत जीवन॥
 आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थं मस्माकं वरदो भव॥ सन्निलं गुडसंमिश्रमं जल्प्य मितं पयः॥ मार्कंडेया द्धरं लब्ध्वा
 धिवा म्यासुर्धि वक्ष्ये॥ इति दुग्धं धि वेत्॥ इति वर्धापनं॥ अथ सचौ लोपनयनप्रयोगः॥ पिता कामवा

र कामवाद कामभक्षादिदोषपरिहारार्थे वदुना क कृत्रयंकार पितृस्वस्याधिकारार्थे क कृत्रयं च कृत्वा देश
 कालौ संकीर्ण अस्य कुमारस्ववी जगर्मसमुद्भवै नो निवर्हणद्वारा वलायुर्वर्चो निवर्ह्यर्थे चौलकर्म तथा
 द्विजत्वसिद्ध्या वेदाभ्ययनाधिकारसिद्ध्यर्थे च उपनयनं च करिष्येत दंगतया निर्विघ्नतासिद्ध्यर्थे गणेश
 पूजनं पुष्पाहुवाचनं मातृकापूजनं नां दीक्षां देवकमंडपदेवता स्थापनं च कृत्वाऽपरेद्युश्चौलकर्मो ग
 स्त्वेडिलादिसभ्याग्निप्रतिष्ठांते प्रणीता प्रणयोत्तरं उत्तरतो ब्रीहियवमाषतिलानां पूर्णशरावाणि प्राक्
 संस्थाभ्यान् दुह्गोमययुतं शरावंशमी पर्णयुत शराक्मे कविंशति कुशपत्राणि शुरं च निधाया न्वाधा
 ने आधारां तमुक्त्वा प्रधानं त्रिरग्निं पवमानं प्रजापतिं चाज्येन शेषेण स्विष्टकृतमित्यादि आधारांते अण
 आं यूषीति तिसृणां शतं वै खानसा अग्निः पवमानो गायत्री० होमे वि० अग्न्या यूषि० स्वाहा० अग्नये पव
 मानाये दं० अग्निर्ऋषिः अग्नये वस्व प्रजापते हिरण्यगर्भः प्रजा० स्त्रि० होमे० इति हुत्वा शिशोः पश्चिमतः स्थित्वा

उष्मो न वाय उदके ने हीति शीतोष्मा अथ एकीकृतं तदंशेन न वनीतं दधिद्रव्यं बालोऽयमातुरं कगतं स्यवरो
 र्वा मकर्णोदि अदितिः केशान्वपलाप उलदं तु वर्चस इति त्रिः शिरः क्ले दधित्वा एकविंशतिकुशपिंजूलम
 ध्ये त्रीणि दक्षिणकर्णो यदि पश्चिमाग्राणि ७ मध्ये त्रायस्वेन मिति निधाय स्वधिते मोनं हिंसीः स्तरं निधापये
 नावयत्स विताक्षुरेण सोमस्वराज्ञो वरुणस्य विद्वान् ॥ तेन ब्रह्माणो पैवे ते दमस्मा युष्मा नृजरदृष्टि पथा
 सदिति प्रच्छिद्य प्रागग्रां छमीपर्णेः सह मात्रे प्रयच्छति तानानडुहे गोमये निदधाति ॥ एवं द्वितीयेऽप्येन धा
 ता रुहस्पते रग्ने रिन्द्रस्य वायुषे वपत् ० तेन त आयुषे वपामि सुश्लोक्या यस्वस्तये इति छेदः ० तृतीयेऽप्ये
 न मूयश्चराभ्यां ज्योष्कपश्याति सूर्यं ० तेन त आ ० इति छेदः ० चतुर्थेऽप्येना वपत् ० येन धाता ० येन नृपश्चेति
 सर्वे छेदः ० एवमुत्तरकर्णोपरि चतुर्थवर्जं त्रिः कृत्वा ० यक्षुरेण मर्चयता सुपेशसावत्तावपसिकेशान् ० शुं
 धि शिरोमास्यायुः प्रमोषीरिति ऊर्ध्वं क्षुरं निमज्जशीतोष्मा निरङ्घ्रि रवर्थे कुर्वीणोऽक्ष्ण्वनकुशलीकुर्वि

तिनापितोऽंशद्वयवरसंख्यया शिखारक्षित्वा वयेत्ततः मातुरुत्संगेऽवस्थाय स्विष्ट कदादिशेषं समापयेत् ॥ ६ ॥
शविप्राभोज्याः ॥ इति चोक्तं ॥ अथ भोजितं वापितं स्नायितं च कुमारं श्रुनेक्षं लगेऽग्निवादयित्वा कमारोप्यये य
ज्ञेनतिपंचवर्गेः राशिषो गृहीत्वा चम्यप्राणाना यम्यास्य कुमारस्य द्विजत्वसिद्धिद्वारा वेदाध्ययनाधिकारार्थं
मुपनहोमं करिष्ये तदंगतया सुलोपनो ल्लोखनादि आज्यभागवर्जमन्वाधानं कृत्वाऽऽयसंस्कारांते वटोः सू
त्रं कटावावध्यकोपीनं परिधाय्य युवं वस्त्राणी सौ च ध्यौ दार्घ्यतमामित्रावरुणो त्रिष्टुप् वा सोधारणे वि०
इति शुक्लं वासः परिधाय्य मित्रस्य च क्षुर्वोमदेवो जिनं त्रिष्टुप् अजिनधारणे वि० मित्रस्य च क्षुर्व्यरुणं व
लीयस्ते जोयश स्विष्टविरंसमिधं अनाहनस्यं वसनं जरिष्मुपरीदं वाज्यनिनंदधेहमित्सजिनं काषायं वा वा
सः परिधाय्य यज्ञोपवीतं परब्रह्मपरमात्मा त्रिष्टुप् श्रोतस्मार्तनित्यकर्मसिध्यर्थं यज्ञोधारणे वि
नियोगः इति यज्ञोपवीतं परिधाय्य कुमारमात्मनो गेभ्रमभ्येन उदङ् नीत्वा विधिवदा चम्यपुनस्ताप्ये

वानीयदक्षिणतउपवेश्यवाहिंरास्तरणाद्याद्यारांतेब्रह्मचार्यचारव्यः अग्न्यायणीसादिचौलवधुलाकु
 मारमुदङ् नीलाकुमारस्यशुचिर्वासिध्यर्थेसूर्यप्रीत्यर्थेचांजल्यवक्षारणंकरिष्येइतिसंकल्प्यतस्यांज
 लिमुदकेनापर्यस्वांजलिमन्येनपूजयित्वातत्सवितुःश्यावाश्वःसवितानुष्टुप्चांजल्यवक्षारयोविनियोगः
 इतिकुमांजलाववक्षार्यदेवस्यलेत्यादिहस्तांगृहीण्हाम्यमुकरार्मन्निति वटोर्दक्षिणसांगुष्ठमुत्तानंहस्तं
 गृहीत्वा पुनरवक्षार्यसवितानेहस्तमग्रभीदितिहस्तंगृहीत्वा पुनरवक्षार्यअग्निराचार्यस्तवा मुकरार्मन्नि
 तितृतीयेहस्तंगृहीत्वाऽदिसमीक्षयेत्देवसवितरेषतेब्रह्मचारीतंगोपायसमाम्तेति० ततउभावपि
 पूर्ववदुत्तरतो गेह्योन्याभिमुखौ तिष्ठेतां० आचार्यः कस्यब्रह्मचार्यसि० प्राणस्यब्रह्मचार्यसिकस्ताकमु
 पनयतेकायलापरिददामीतिप्रजापतयेवदुंसमर्ष्यमुवासुवासा इतिकौशिकोविश्वामित्रोयूपस्त्रिण्यू
 र्वार्धेचस्यप्रदक्षिणावर्त्तनेउत्तरार्धेचस्यपाणिभ्यां वटुहृदयालंभनेवि० मुवासुवासाऽसर्लेनवदंप्रदक्षि

णमावर्त्यतं धीरास इति कुमारं सयोरुपरि स्वपाणी गमयित्वा पाणिभ्यां तद्धृदयं स्य द्वा दक्षिणे गलाग्नेः प
 रिसमूह नपर्युक्षणे कलावृत्तिकारमतेः कला अग्नये समिधं हिरण्यगर्भे गिस्त्रिं समिदाधाने विनियोगः
 इति समिधमाधायाग्नय इदं ते जसा समनज्मीति पाणिं प्रक्षाल्याग्निं स्य द्वा ओ ह्ये त्रिर्मुखं निमज्ज्य पाणिं
 प्रक्षाल्य मयि मे धामिति षण्णां हिरण्यगर्भं ऋषिः पूर्वेषां त्रयाणां मग्निं द्रसूर्या देवताः उत्तरत्रयाणां मग्निं
 देवताः गायत्री कृ० अग्न्युपस्थाने वि० इत्युपस्थाय मानस्तो कुत्सोरुद्रो जगती इति विभूतिं धत्वा यायुषं ज
 मद्ग्रेरिति ललाटे० कस्य पश्य० कटे० अगस्तस्य० नाभौ० यदेनानामिति दक्षिणां से० तन्मे अस्तु वामां सेशता
 युषमिति शिरसिततः परिसमूह नपर्युक्षणे कला उंचम इत्युपस्थाय कर्णौ धत्वा सुकप्रवरा चिता सुकगो
 त्रौ सुकशर्मारुं अभिवादे इत्यग्निमुपस्थाय मानेरुत्तरतः प्रसङ् मुखो दक्षिणं जानुभूतले निधाय पाणि
 भ्यां सव्यं दक्षिणश्रोत्रे संस्थस्य सव्यं सप्तपाणि राचार्यस्य दक्षिणं पादं स्वदक्षिणहस्तेन सव्यं च सव्यहस्तेन जानु

प्रभृतिपादपर्यंतं स्य द्वाः सुकगोत्रो सुकशर्मो ह भोऽभिवाद्य इति शरीरानतिपूर्वमभिवाद्या चार्येणासुष्मा
 नभवसौम्यदेवदत्ता इति प्रयुक्ती शीर्वादः अधीहि भोः सावित्री नोऽब्रु ब्रूहीति वदेत्० ततो वामपाणिमुक्ता
 नं कृत्वा तदुपरि दक्षिणपाणिं निधाय पाणी यष्टमंगुलीभ्यां गुष्ठौ च दृढीकृत्य ब्रह्मांजलिं कुर्यात् ततो भोजनपा
 त्रे तंदुलपूर्णे गायत्रीं लिखित्वा ऽर्चयेदित्याचारः अथाचार्यस्तदंजलिं तत्परिहितेन वाससा ऽष्टाद्यस्वपाणि
 भ्यां तदंजलिं परिगृह्य प्रणवस्य परब्रह्म ऋषिः परमात्मा देवता देवी गायत्री छंदः व्याहृतीनां परमेष्ठी प्रजा
 पति ऋषिः प्रजापतिर्देवता० ब्रह्मती छंदः गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिः सविता देवता गायत्री छंदः० उपदेशे वि०
 पद्योर्ध्वर्चशः सर्वो गायत्रीं स्वयमुक्ता तथैव वाचयित्वा मम व्रते प्रजापतिर्वहस्पतिस्त्रिष्टुप्० वयोर्हृदये उ
 ऽर्ध्वगुलिं पाणिं निधाने वि० मम व्रते हृदये० नियुनक्तुमस्य मिति बहु हृदये उ० ऽर्ध्वगुलिं पाणिं निधाय० इयंदु
 रुक्तादिति द्वयोर्बामदेवो मे खलात्रि० पूइयंदुरुक्ता सरिबाधमाना शर्म० त० प्राणा० लेयं० ऋतस्य गोप्त्री० रा

तीः० सानः स० रेहि० मारिषामेति मेखलामाबध्यनाभिदेशे ग्रंथि त्रयं बध्वा वडुः सरहूसांग सहित वेद त्रयेणा व्यतो
 रुमिति मन्मेतततः स्वस्तिनः स्वस्सागौ त्रेयोविश्वे देवा अनुष्टुप् ० इति दंडं प्रदाय ॥ अदां तंदमयित्वा मां मार्गे
 संस्थापय नृस्वयं० दंडः करे स्थितो यस्मात्तस्माद्भक्षयतो भयमिति गृहीते ब्रह्मचर्यमादिशेत् ० ब्रह्मचार्यसि०
 अपो शान० कर्म कुरु० दिवामास्वाप्सीः० आचार्यो धीनो वेदमधीष० सायं प्रातर्भिक्षेयाः० सायं प्रातः समिध
 माधेहि वेदग्रहणांतं ब्रह्मचर्यं चर० ततः स्विष्टकृदादिशेषं समाध्याग्निरक्षेत नीराजन वस्त्रधारणादीनि क
 ला वडुर्भवसूवीं भिक्षां मातरं याचेत न वती भिक्षां ददाति ० भिक्षांतं दुग्धानि धाय सायं संध्यामि कार्यं कृत्वा
 आचार्यो देशकालौ स्मृत्योपनयनांगभूतमनुप्रवचनीयरोमं करिष्ये तदंगान्वाधाने आघारांते सदस्पतिं
 सवितारं ऋषींश्च रुद्रव्येण शेषेण स्विष्टकृतमिस्मादि देवताद्वये तृतीये मंत्रेण निर्वीपादि चरुं कृत्वा श्रे
 तः स्थलीपाक इति वडुनोक्ते चरुं रुद्रगुदासनादि आघारांतं० नाचैत्रे क्षुषी० सौविष्टकृतं चतुर्थं मिति सूत्रा

त० तास्तु चरुमवदाय सदस्यतिमितस्य काण्वो मेधातिथिः सदस्यतिर्गा य० अनुप्रवचनीयप्रधानचरु
 होमे विनि० ॐ सदस्यतिमसदस्य तये इदमिति प्रथमं दुला पुनरवदाय सा वि आदि तीयं दुला सवित्रे
 दं० पुनरवदाय ऋषिभ्यः स्वाहेति तृतीयं दुला स्विष्टकृदादि शेषं समाप्य रुविः शेषेण विप्रान्संभोज्यत्रि
 वेदसमाप्तिं वाचयित्वा दक्षिणां दद्यात्॥ अथाचार्यश्चतुर्थे हि देशकालौ स्मृत्वा बयोरुपनयनव्रतसमाप्ति
 वेदग्रहणसामर्थ्यलक्षणमेधा निवृत्त्यर्थं मेधाजननं करिष्ये इति संकल्प्य गणेशं संपूज्य शौनकमतेषु
 ण्याहुवाचनं कृत्वा मेधाजननं कर्मणि पूर्वोक्तफलसिद्ध्यर्थं मेधापरनामकसावित्रीपूजां करिष्ये यत्ना
 शब्दक्षौदर्नस्तं वेवा गायत्र्या मेधायै नम इति मेधापरनामकसावित्री षोडशोपचारैः संपूज्य यावक सत्कुमो
 दकमिश्रमन्नं निवेद्य पुनस्तथैव संपूज्य बहुजलधारां सिंचंतं त्रिर्वाचयेत् प्रणमेच्च० ॐ सुश्रवः सुश्रवाय
 ध्यात्वं सुश्रवः सुश्रवा अस्मै वं मां सुश्रवः सौश्रव संकुरु० यथा त्वं देवानां यज्ञस्य निधियो स्येव महं मनुष्याणां

वेदस्य निधियो भूया संततो बटुः स्नात्वा मेखलाजिनोपवीतदंडान्नवान् पूर्वोक्तमंत्रैर्धोरयित्वा जीर्णानि वि-
 सृजेत् ॥ वायना निदद्यात् ० ततो मेधामस्य मिति सूक्तं विप्रैः पाठयेत् ॥ मेधामस्य मंगिरसो मेधां ससर्षयो दधुः
 मेधानिंद्रश्वाग्निश्च मेधां धां ताददातु मे मेधां मेवरुणो राजा मेधां देवी सरस्वती मेधां मे अश्विनौ देवा वा-
 धतां पुष्करस्त्रजा ॥ यामेधा अक्षरस्तु गंधर्वेषु च यन्मनः देवी यामानुषी मेधा सामाया विशतादुमां ॥ यन्मे-
 नोक्तं प्रद्रमतां शकेयं यदनुब्रुवे ॥ निशामतं निशामये मयि श्रुतं सह व्रतेन भूया सं ब्रह्मणा सं न मे मद्भिः ॥ शरीरं
 मे विचक्षणवाङ् मे मद्बुद्धिः अत्र भूमि मसौ सूर्यो ब्रह्मण आणीतः श्रुतं मे मा प्रहासीः मेधां देवी मनसारेज-
 मानां गंधर्वेषु प्रतिनो जुषस्व ॥ मह्यं मेधां वदमह्यं श्रियं वद मेधा वी भूया समजराजरिप्सुः ॥ सदस्यमि-
 द्रुं ० ॥ सिषं ० ॥ यां मेधां देवगणाः पितरश्च उयासते ॥ तयामामस्य मेधयाग्ने मेधा विनं कुरु ॥ मेधास्य हं सुमानाः
 सुप्रतीकः अधामनाः ससमतिः सुशेवः ॥ महायशाधारयिप्सुः प्रजया भूया समर्पे स्वधया प्रयोगे ॥ ततो

विवाहवदेवकोशापनं इति जगद्गुरु नारायण भद्रसूत्ररामकृष्णभट्टालमज कमलाकरभट्टकृतः सचौलो
 पनयनप्रयोगः अथ महानाश्यादि व्रतानि जन्मतस्त्रयोदशे दे उत्तरायणे आचार्यदेशकालौ स्मृत्वा त्रस्य
 चारिणः महानाश्रीव्रतसिद्धिद्वारा परमेश्वरप्रीत्यर्थं होमं करिष्ये तदंगणेशपूजापुण्याहवाचनमात्पू
 जानां दीक्षाद्वानि कृत्वा बयोर्वपनस्नाने कृत्वाऽग्निं प्रतिष्ठाप्यास्मिन् होमे देवतापरिग्रहार्थं मित्यादि च
 शुषीवर्जमाघारांते त्रिरग्निं पवमानं प्रजापतिं चाज्येन शेषेण स्विष्टकृतमित्याज्यसंस्कारांते वटोः सूत्रं
 कयवावध्यकौपीनं परिधाप्य पुवं वस्त्राणीति वासः परिधाप्या न्यन्मंत्रा वत्सा ब्राह्मणस्य शौपवीतं मंत्रे
 ण धत्त्वोत्तरे बटुमाचम्य दक्षिणे उपविश्या घारांतेऽग्न्यायूंषीतीति सृजिः प्रजापते न त्वदित्याज्येन दु
 लोपनयनवत्तत्सवितुर्वणीमहत्सवक्षारणं कृत्वा देवस्य त्वेति संबुध्यंते हस्तं गृहीत्वा पुनः कृत्वा स
 विताते हस्तमग्नौ दिति गृहीत्वा पुनः कृत्वा अग्निराचार्यस्तवेति गृहीत्वा देवसवित० ज्येसादित्येक्षणं० क

स्य ब्रह्मचार्यसीति वदुं कायला० युवासुवासा इति हृदयमाळभ्याग्निं कार्यं कृत्वा मेखलां दंडं च दत्वा जीर्णो
 नित्यला० सिष्टकदादि शेषं समाप्य महानामी व्रतं चरेति गुरुणां ते वदुं श्रियामी सुक्ताऽं भिक्षावेला
 धारणायेर्ब्रतं चीर्णं ते ग्रामाद्वहिगुरु रस्य महानामी वतसंप्रसर्पे होमं करिष्ये इत्याद्यग्निं प्रतिष्ठाप्य
 चक्षुष्यं तेऽत्र प्रधानं अग्निं संराधनी मग्निमस्त्रयं तीमनुमतिं प्रदातारमिंद्रमग्निं वायुं सूर्यं च रुसरा ने
 न शेषेण सिष्टकृतमिसादि नवभ्यः वदोर्भोजनाय च तंडुला निरूप्य तिलान् क्षिप्वा भृतः स्थाली पाक
 इति वदुं नोक्ते चक्षुष्यं तेऽवदाय० अग्ना वग्निश्चरति प्रविष्टं ऋषीणां पुत्रोऽधिराज एषः तस्मै जुहो मिह वि
 षाद्य ते नमा देवानामो मुहद्वा गधेयं मोऽस्माकं मो मुहद्वा गधेयं स्वाहा० अग्न्य इदं० याति रश्मी निपद्ये
 ते अहं विधरिणी इति तां लां घृतस्य धारया यजे संराधनी महं स्वाहा संराधन्या इदं० यस्मै लाकामका
 माय वयं संभ्राज्य जामहे० तमस्मभ्यं कामंदत्वा येदं त्वं घृतं पिव स्वाहा० अमय इदं० अयं वो अग्निर्वशिः

कणोत्तयं मुचः पुरए तु प्रतिदत्तं अमं रात्रू न जयतु जह्मिषाणो यं वा जंजयतु वाजसा तो स्वाहा० अमय
 रदं० असूयं सौ चानु मस्यै च स्वाहा० असूयं सै अनुमसा रदं० प्रदात्रे स्वाहा० प्रदात्रे द्रायेदं० भूर्भुवः स्वः
 प्रसेकमग्यादिभ्यो दुलासुचिस्विष्टकृतेऽवदायवर्हिषि निधाय एतं स्थात्नीपाकं सर्वमशानेति त्रेषि
 तो बहुः सर्वे प्राश्या चम्याऽदिसं व्रतपूर्तये उपतिष्ठस्वेति त्रेषितो बहुः सं व्रतानां व्रतपतिरसि व्रतं च
 रिष्यामि तच्छ्रुके यं ते न राके यं ते न राध्या समित्यादिसं जलपूर्णं जलं दत्तो पतिष्ठेत्त गुरुरप्येवं कारयि
 लाऽक्षिमी लनं वाग्यमं च कारयि लात्रयस्त्रिंशद्देवता वेदत्रयं च स्मरन् बटोर्मुखं सशिरः कर्णमहतेन
 वाससा वामकर्णमारभ्य त्रिरावेष्ट्यै करान् त्रिरात्रं चैवं भूतोत्पन्नं भवेति त्रेष्यस्विष्टकृदादिशेषं शमा
 प्योक्तकालांतेऽग्नेरुत्तरतो सिमुदकमंडलुमभ्मानं च निधाय रक्तं भवेतां वा बत्सतरी वध्वाऽग्निं प्रतिष्ठा
 प्य पश्चिमे तृणे द्वै शानीमुखो गुरुनैर्ऋती मुखो बहुः यच्छे संधाय महानाम्नीर्भो अनुब्रूहीति बहुना त्रे

धितो गुरु रक्षिणी संमील्य विदामघवनर विदेत्यादित वक्रतवः एवाह्ये वेवाह्यनाइत्यादि नववाक्यानि च
 निर्त्रयात् बहुस्त्रिर्वदेत् नतस्तस्य मुखवेष्टनं सुक्कादित्यमीक्षस्वेति उक्तो बहुर्मित्रस्य लाचक्षुषाप्रती
 क्षे मित्रस्य लाचक्षुषा समीक्षे इत्याभ्यामीक्षेत मित्रस्य वक्षक्षुषा भुवीक्ष इति दिशो वीक्ष्य पुनरादित्य
 मीक्षस्वेत्युक्तो मित्रस्य लाचक्षुषा प्रतिपश्यामि योस्मान् देष्टियं च वयं द्विष्यस्तं बुक्षो हेति ऋच्छलितिस
 र्यमीक्षेत् अग्न इत्थानम इत्थानम ऋषिभ्यो मंत्रं रुद्रो मंत्रपतिभ्यो नमो वो अस्तु देवेभ्यो शिवानः शं
 तमानव सुमृडीका सरस्वति मातेभ्यो नमः संदृशि भद्रं करणेभिः शन्न इन्द्राग्नी स्तुषे जनं सुव्रतं कया
 नश्चित्रं स्योनेति च भूमिं स्पृष्ट्वा वत्सतरीं गुरुवे दत्वा तं दुलान्त्रिक्षां याचि मित्तामहानाभ्यध्ययनांगभू
 तमनुप्रवचनीयहोमं करिष्ये सुक्षोपनयनवदग्निस्थापनाद्याभारांते चक्षुषी वर्जं सदसस्पतिं प्र
 थमां महानाम्नीभ्यः स्वाहेति द्वितीयां ऋषिभ्यः स्वाहेति तृतीयां दुलान्त्रिक्षां समाप्य त्रीं नरविभ्रातृसंभोज

वेदसमाप्तिं वाचयति इति कमलाकरकृतो महानाम्नीप्रयोगः अधमहाव्रतं आचार्यः प्राग्वक्ष्ये
 षसमाहंते संवत्सरं महाव्रतं चरेति त्रेष्वग्रामाद्वहिर्महाव्रतं नो अनुब्रूहीति त्रेषां तेऽयमहाव्रतमित्यारण्य
 कमुपदिश्य भूमिस्पर्शाद्यनुप्रवचनीयहोमे महाव्रताय स्वाहेति द्वितीयाहुतिः शेषं प्राग्वत् उपनिष
 द्भूते तु व्रतांते उपनिषदे नो अनुब्रूहीति त्रेषां तेऽथातः संहिताया उपनिषदित्यारण्यकं त्रिर्वाचयेत् उप
 निषदे स्वाहेति द्वितीयाहुतिः शेषं प्राग्वत् अथ गोदानं षोडशेऽगुरुर्देवाकालो संकीर्त्य अस्य बीजग
 र्भजैर्नो नाशार्थं गोदानं करिष्ये तदंगतया गणेशपूजायु० नमः० नांदी आधा० लाऽग्नि स्थापनाया ध्या
 रांते त्रिरग्नये पवमानाय प्रजापतये च रुद्रा उष्ट्रो नवाय उदकेनेहीति शीतोष्मा जलैर्कदेशं नवमी ते नद
 ध्रावा संयोज्यादितिः शमश्रूणि वपलापुं रंतु बर्चसे इति त्रिर्मंत्रावस्था वामतः शमश्रूणि क्लेदयित्वा
 दक्षिणे पक्षे ऽं षधे त्रायस्त्रे नमिति त्रीणि कुशपत्राणि पश्चिमाग्राणि मिथ्यायस्त्रिधिते मौनं हिंसा रि

ति क्षुरं नि धाय ये नावपदिति द्वि त्वाशमी यर्णेः सह मा त्रे दत्वाऽनु दु हे गो म ये नि द ध्या त ए वं ये न धा ते ति द्वि
 ती यं ये न भू य श्चे ति तृ ती यं त्रि भि र्मे त्रै श्च तु र्थं ए वं वा मे त्री णि द्वि त्वा० य क्षुरे ण० व य सि श्म श्रू णि। श्रुं धि
 शि रो मुखं मा स्या युः प्र मो षी रि ति० शी तो घ्रा भि रद्भि रव र्थे कु र्वा णो क्ष ष्व न कु रा ली कुरु० कु र्वि ति प्रे षं द
 ला प व नां ते हो म शे षं स मा ष्य मो नी व दुः सा यं गुर वे गो व यौ व रं दत्वा सं वत्सरं गो दानं व्र तं च रे ति प्रे षितः
 के श श्म श्रु ध त्वा त च रे त इ ति गो दानं अथो पा क र्मा त्स व र्ज न प्र यो गः दे का लौ स्म त्वा म म र ते षां ब्रा
 ह्म णा नां चा धी ता नां छं द आ दी नां या त या म ता नि रा से ना ध्या य न द्वा रा श्री पर मे श्व र श्री स र्थं मं त रि त मु
 त्स र्ज ना खं क र्म उ पा क र्म दि ने क रि ष्ये त दं ग त या स्कुं डि लो षो प लो ख ना दि क रि ष्ये इ त्यं त मु क्त्वा स मि द्वा य
 मा द य च क्षु र्वा आ ज्ये ने त्यं ते० सा वि त्रीं ब्र ह्मा णं १ अ ह्मां ३ मे धां ४ प्र ज्ञां ५ धा र णां ६ स द स स्य ति ७ अ नु म तिं
 ८ अग्निं ५ मि त्रा व रु णौ ६ अग्निं ७ अ यः ८ अग्निं म रु तः १० अग्निं ११ वि श्वान् दे वा न् १२ अग्निं १३ इं द्रा सो

मौ१४ इ३ १५ अग्ना मरुतः १६ पवमान सोमं १७ सोमं १८ अग्निं १९ संस्तानं २० एताः प्रधानदेवताः गृहसि
 धानेन शेषेण स्विष्टकृतमित्यादि आयाधि श्रयणांते च मग्ना वधि श्रित्याभिधार्य उदगुद्वा स्य वर्हिष्यासा
 घ च क्षुष्यं ते सावित्र्यै स्वाहा सावित्र्यै इदं स जामिनमम० एवं सर्वत्र० ब्रह्मणे० श्रुताये० मेधाये० प्रज्ञाये०
 धारणाये० सदसस्यतये० अनुमतये० छंदोभ्यः ऋषिभ्यः स्वाहेति दुक्ता० अप्यजामदग्यो जामदग्यमा
 मं अयं चावतं कुर्वि सापस्तं वसत्याषाढे क्ते राचारात् प्रसूतो नक्षमकरं चरावपीति पंचावत्तिना एक
 मवदानं गृह्यतामिति प्रार्थितः स्तुत्यवदानधर्मेण पंचावदाय० अग्निमीले मधुच्छंदा अग्निर्गयत्री०
 उत्सर्जन प्रधान गृहसि धान होमे विनियोगः अमय इदं नम० कुषुंभकस्तगस्त्यो ह्यण सूर्या तुष्टु
 उत्सर्जन० अह्यण सूर्येभ्य इदं त्वमग्ने गत्समदोऽग्निर्जगती० उत्स० अग्नय इदं० आवदन् गत्समदः श
 कुंतो जगती० शकुंता येदं० सोमस्य मागाधिनो विष्वा मित्रोऽग्निस्त्रिष्टुप् अग्नय इदं० गणाना जमदग्नि

मिश्रवरुणो गायत्री० मिश्रवरुणाभ्यामिदं० त्वां ह्यग्नेनामदेवो जिररसी० अग्नय इदं० धामं ते वामदेव आ
 यो जगती अद्भ्य इदं० अवोधिबुधगविष्टिरावग्निस्त्रिष्टुप्० अग्नय इदं० गंतान एव यामरु० मरुतोतिज
 गती० मरुद्भ्य इदं० त्वां ह्यग्ने नरद्वाजो निस्त्रिष्टुप्० अग्नय इदं० योनस्वः पायुर्नरद्वाजो विश्वेदेवा अनु०
 विश्वेभ्यो देवेभ्य इदं० अग्निं नरो वशिष्ठो निर्विराद् अग्नय इदं० प्रतिचक्ष्व वशिष्ठ इन्द्रा सोमा वनुष्टुप्०
 इन्द्रा सोमाभ्यामिदं० माचिका ष्वत्सगाथ इन्द्रो वरुती इन्द्रा येदं० आग्नेया हि सोमरिग्ना मरुतो नुष्टुप्
 अग्ना मरुभ्य इदं० स्वादिष्ट यामधुच्छंदाः पवमान सोमो गायत्री० पवमान सोमा येदं० यत्ते राजन कश्यपः
 सोमः पंक्तिः० सोमा येदं० अग्नेष्टुहनाष्ट्यस्त्रि तो निस्त्रिष्टुप्० अग्नय इदं० समानीवः संवननः संज्ञान
 मनुष्टुप्० संज्ञाना येदं० अग्निमीले कुषुंभकस्त्वमग्नेष्वावदंस्तथा० सोमस्य मागृणा नाव त्वां ह्यग्ने
 सदमित्यथ० धामं ते वोधि गंतानस्त्वं ह्यग्ने प्रथमस्तथा० योनः सोमि नरश्चैव प्रतिचक्ष्व तथैव च० मा

चित्वाग्नेयाही तिततः स्वादिष्टयेति वा॥ यत्ते ग्रेष्ठ समानी वो मंत्रक्रम उदाहृत इति ततः स्विष्टकृतस्या
 दि प्रायश्चित्तहोमांते सप्तवस्य० परब्रह्म ऋषिः परमात्मा देवता देवी गायत्री छंदः व्याहृतीनां परमे
 ष्ठी प्रजापति ऋषिः अग्निवायुसूर्यप्रजापतयो देवताः देवी मायत्री देव्युष्मि कूदे मनुष्टुप देवी वरु
 त्य छंदः सिंगायत्र्या विष्णुमित्र ऋषिः सविता देवता० गायत्री० अग्नमील इत्यादीनां छंदसां मधुछंद
 आदय ऋषयः अग्न्यादयो देवता गायत्र्यादीनि छंदसां सर्वेषां सुत्सर्जने विनियोगः पञ्चोर्ध्वर्चशः
 सर्वा गायत्री मुक्ता अग्निमील इति वर्गद्वय मुक्ता अग्निर्वेदेवानां० अथ महा० एष पंचाः० अथातः
 संविदामघवत्० महाव्रतस्य पंच० इषेत्योर्जित्वा० अग्न आयाहि० शान्ते देवीः० म परसत० अथैत
 स्य स० पंच संवत्सरमयं० समाम्नायः० गौः० ग्माः० अथ शिर्षा प्रवक्ष्यामि नैऋतिरादे च० योगीश्व
 रं मातृवल्क्यं० नारायणं न० अथातो धर्म आख्या० अथातो धर्मजि० तद्धं योरावृणी महे० नमो ब्रह्म

ने० करोमि० इत्युक्त्वा उत्सृष्ट्वा वैवेदाः ततो होमं समाप्त्वा नद्या गत्वा उत्सर्जनांगत्वेन मलस्नानं करिष्ये
 उत्सर्जनांगत्वेन भस्मस्नानं क० ईशा नाय नम इति शिरसि० तत्सुरुषाय नमः मुखे० अघोराय नमः हृ
 दये श्रीमदेवाय नमः गुह्ये सद्योजाताय नमः पादयोः अग्निरिति भस्मजलमिति भस्मस्थल० मि० व्यो
 मेति० सर्वे रुवा इदं भस्मेति भस्मना स्ना० उत्सर्जनांगत्वेन गो० स्नानं करिष्ये० गंधद्वारांदुरा० अयमग्रं
 चरंतीनामोषधीनां वने रता साम्यं न पत्नीनां पवित्रं कायशोधनं। तन्मेरेणां श्रवणं शोकां श्रुतुदगो मय
 सर्वदेति गोमयेन स्नात्वा॥ उत्सर्जनांगत्वेन मृत्तिका० नं करिष्ये० बलिस्मेति भूमिं प्रार्थ्य मावोरिषदिति
 खनित्वा। स्थोर्न पृथि० बीसादाय० आयनेत इति दूर्वा निधाय० गायत्र्याभ्युक्ष्य० त्रातारमिति पूर्वतः प
 मायमधु० दक्षिणे० नत्वा यामीति पश्चिमतः वयं सोमेत्युत्तरतः तत्सूर्यमित्युपरिष्ठात् अथः पश्येत्स
 धः सरुस्त्रशीर्षेति शिरसि० अक्षीभ्यां त इति मुखे० ग्रीवाभ्यस्त इति ग्रीवायां० अत्राभ्यस्त इति हृदये०

नाभानाभिन्नः नाभो० त्वमिंद्रसजोषसं० बाह्वोः० सोमानंस्वरणंकक्षयोः० यः कुक्षिसोमपातमः कुक्ष्योः०
 वक्षानां पिता० दृष्टे० ऊरुभ्यांते० ऊर्वोः० मेरुनात्रमेद्रे० एतावानस्यमहिमा० पादयोः० यस्य विश्वानि रु
 स्तयोः० अंगादंगात्० सहस्रशर्विति सर्वो गानि० अश्वक्रांते इति शिरसि सदूर्वा मयनिधाय० शिरःप्यश्वं
 गं० यन्मे मनसा० नमोग्रये० अस्याशनात्० सोरुमपायो० गंगागंगेति प्रार्थ्यत्रिः स्नात्वा आपो हिष्ठा० स
 मुद्रयेष्टा० तरत्समंदी० त्रिभिष्टुं देवेमार्जयित्वा इमं मे इति जलमालोऽयं कृतं चेति अधमर्षणं कृत्वा
 ब्रह्मादयो देवा इति तर्पणं कृत्वा सहस्रो मा इति० कश्यपो त्रिर्भरद्वाजो विश्वामित्रो यगो तमः॥ जम
 दग्निवशिष्ठश्च सप्तैते ऋषयः स्मृता इति अरुंधती सहितान् सप्त ऋषीन् पीठे कुशमयान् संपू
 ज्य० सावित्रीं तर्पयामीत्यादि० अग्निं तर्पयामीति पूर्वोक्तदेवतानां तर्पणं कृत्वा अग्निस्तृप्यतु इत्या
 दिमंडलदेवता तर्पणं ब्रह्मयज्ञतर्पणं स्वपितृ तर्पणं च कृत्वा० यमंत० धर्मराज० मलुं० अंतकं० वैव

स्वतं० कालं० सर्वभूतक्षयं० श्रोतुं वरं० दध्मं० नीलं० परमेष्ठिनं० वक्रोदरं० चित्रं० चित्रगुप्तं० श्रितियैयत्वा०
 यमोनिहंतापितृधर्मराजो वैवस्वतो दंडधरश्चकलः॥ भूताधिपो दत्तकृतानुसारी कृतांतमेदृशभिर्नयति
 ० दशवारं पठति० ततः शांतिसूक्तानि० ऋषयो वै सरस्वत्यामिति च पठति ततो विप्रनोजनं अथोपाकर्म दे
 शकालौ स्मृत्वा मम एतेषां ब्राह्मणानां चोधीतानामभ्येष्यमाणानां च छंदश्चादीनां यातयामतानिरासे
 नाप्यायनद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं मुपावर्त्तयं कर्म करिष्ये इत्युक्त्वा नूतन ब्रह्मचारिणां तु गणेश
 पूजापुण्याहवाचनमात्तका पूजानां दीक्षाध्यानिकृत्वाऽग्निं प्रतिष्ठाप्य समिद्धयमादाय चक्षुष्यं ते सा
 वित्रीं ब्रह्माणमित्यादि छंदोऽं स्य धीना ज्येनेत्यंते अग्निमहणसूर्या मियादी नृदधिसत्तु इव्येण शेषेण
 स्विष्टकृतं यज्ञोपवीतेन परमात्मानं अया समग्निमित्यादि चक्षुष्यं ते सा वित्र्यादि नवभ्यो दुत्वाऽग्नि
 नील इत्यादि मंडलदेवताभ्यो दुत्वा स्विष्टकृतं ते यज्ञोपवीतमवदाय यज्ञोपवीतमिति परब्रह्म परमात्मा

देवेतात्रिष्टुपूरुषः यज्ञोपवीतहोः यज्ञोपवीतं परमात्मनश्च ततः दधिकाव्यो वामदेवो दधिकावानुष्टु
 पू० दधिसक्तु प्राशने वि० दधिका० ततो मार्जयित्वा विप्रेभ्यो यज्ञोपवीतानि दत्त्वा स्वयं धारयित्वा पूर्ववद्वे
 दारंभणं कृत्वा ॐ उपाकृता वै वेदा इत्युक्त्वा जलं स्पृशेत् तत आयाञ्चेत्त्यादि नवाहुती हुत्वा शेषं समापये
 त् ८ इत्युपाकर्म बहुः ब्रह्मचर्यव्रतलोपनपापनिरारथं कृच्छ्रत्रयं कृत्वाऽग्निं प्रतिष्ठाप्य अस्तसमस्ता
 दिभिराज्यं हुत्वा ॐ भूर्भुवः स्वः ॥ द्यौमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिभ्यश्च महते च स्वाहा पाहि सी नो
 दित्याय च दिवे च महते च स्वाहा भूर्भुवः स्वः ॥ द्यौमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिभ्यश्च महते च स्वाहा पाहि सी नो
 अग्नये न से स्वाहा पाहि नो अग्ने विश्ववेद से स्वाहा यज्ञं पाहि विभावसो स्वाहा० सर्वं पाहि शतक्रतो स्वाहा०
 पुनरुज्जीवि वर्तस्व पुनरग्नं इह पुषा ॥ पुनर्नः पाह्यं सैरु स्वाहा सहरण्या निवर्तस्वाग्नेयि ब्रह्मधाराया ॥
 विश्वश्रिया विश्वतस्प रि स्वाहा० पुनर्मा रुतिभिर्हृत्वा स्विसृ कदादि० महानाम्नादित्यो मेत्री नृष इन्द्रा

दशवाक कान्कुयीत् अथसमावर्तेन बहुः ब्रतवतुष्टयलोपनिमित्तं कृष्णदूकंपूर्वहोमंचकृत्वा
 गुवागुरुमर्थेनचसंतोष्यानुज्ञातोमण्यादीन्येकादशात्मार्थेगुरवेचसंयाघदेशाकाळौस्मृत्याममग
 हस्याद्याभ्रमांतरप्राप्त्यर्थेसमावर्तेनंकरिष्येइत्युक्त्वास्वस्तिवाचनमात्तकापूजानादीआधानिकृत्वा
 सपत्रांयज्ञियसमिधमुपरिनिधायग्निंप्रतिष्ठाप्याघारांतेचक्षुषीवर्जेत्रिरग्निंयवमानंप्रजापतिंवा
 ज्येनाग्निमूर्ध्वसमिधाविश्वान्देवान्दशसमिद्भिः शेषेणस्विष्टकृतमित्साघारांतेअग्न आयूंषी
 तितिसृभिः अग्नयइदं प्रजायतेइतिप्रजापतयेचास्यंचौलवक्षुत्वाब्रह्माउष्मोनवायउदकेनेही
 त्यादि० आदि तिः अश्रूणि वपत्वि त्यादिश्मश्रूण्येवगोदानवत्० ॐ षधे त्रायस्वमां० स्वधितेमाहिं
 सीः० येनावपत्० वपतेदेमंम आयुष्मान्ज० येनधाता० तेनमा आयुषीवयामीत्यूहेन० दक्षिणेचतु
 वीरं० वामेत्रिः वापयित्वा मात्रैदद्यात्० यत्क्षुरेण० वपसि अश्रूणि० शुधिशिरोमुखंमाम आयुः प्रमो

षीः शीतोस्त्रिभिरि सादिकेशश्मश्रुणिवापयित्वा करं जपिष्टे नोद्वर्त्तन्नात्वा युवं वस्त्राणीति वा सोद्वयं चत्वा
 दिराचम्याश्मनस्तेजोसिचक्षुर्मपाहीहि आचत्वा जनेन सव्यदक्षिणे नेत्रे अश्मनस्तेजोसि श्रोत्रं मे पाही
 ति श्रोत्रयोः कुं उलेदत्वा कुं कुमेन पाणिभ्यां मुखमगानिलिङ्गा अनार्तो स्य नार्तो हं भूया समिति शिरसि स्रजं
 वध्वा देवानां प्रतिष्ठे स्यः सर्वतो मा पातं इत्युपा न हो धत्वा दिवश्च आसीति छत्रं वेणुरसि वानस्य सोसि
 सर्वतो मा पाहीति वैष्णवं दंडं धत्वा आयुष्यमिति सूक्तं सनक सनंदन सनातना दयऋषयः हिरण्यं दे
 वताः आद्याश्च तस्यो नुष्टुभः पंचमी त्रिष्टुष्षष्टुष्टुषः सप्तमी शक्ररीः अष्टमी नवम्यौ त्रिष्टुभौ द
 शम्य नुष्टुष्ष एकादशी जगती कंठे मणिधारणे विनियोगः आयुष्यं वर्चस्यं रायस्योषमौ द्विदं इदं हिर
 ण्यं वर्चस्वजे त्राया विशता दुमां उच्चैर्वाजिय तनाषाट् सभा साहं धनं जयं सर्वोः समग्राऋक्षयो हिर
 ण्ये स्मिन् समाहिताः शुनमहं हिरण्यस्य पितुर्माने वज्रं नते नमां सूर्यं त्वचम करं पूरुषप्रियं ॥ सम्राजं च

विराजं चाभिष्टिर्माचमेध्रवा० लक्ष्मीराष्ट्रस्यमासुखे तप्यामा मिन्द्रसंसृज० अग्नेः प्रजातं परियत्तिरण्यं म
 मृतं जज्ञे अधिमर्त्येषु० मरुतद्वेदसइदेनमर्हति जराम् सुर्भवतियोषिविभर्ति० यद्वेदराजावरुणोपसुदे
 वीसरस्वती० इन्द्रोदूर्जहावेदतमेवर्वसआयुषे० नतद्रक्षांसिनपिशाचाश्चरंति देवानामोजः प्रथमजं
 ह्येतात्० योविभर्तिराक्षायणाहिरण्यं सदेवेषु ऋणुते दीर्घमायुः॥ समनुष्येषु ऋणुते दीर्घमायुः० यदा
 बध्नन् रदाक्षायणाहिरण्यं शतानीकायसुमनस्यमाना० तन्न आबध्नामिशतशारदायायुष्मान्जरदक्षि
 यथा सत्० घृतादुर्लुप्तं मधुमत्सुवर्णं धनं जमंधरणं धारयिष्युः ऋणं कृत्वा सपत्न्या दधरांश्च ऋण्वदारो
 हमां महते सोमगाय० प्रियं माकुरु देवेषु प्रियं राजसमाकुरु० प्रियं विश्वेषु गोमित्रेषु मयि धेहि रुचारुचं
 अग्निर्मे न विराजति सूर्यो मे न विराजति० विराज्ये न विराजति तेनास्मान् ब्रह्मणस्पते विराजसमिधं कु
 रु० तूष्णीमुष्णीवेण शिरः संवेष्ट्य उपानहौत्यक्त्वा पूर्वसमिधं गृहीत्वा तिष्ठन्तन्नावा दध्यात्० मंत्रास्तु०

स्मृतं च मत्स्यादीनां प्रजापतिरग्निरष्टी। समिदाधानैवि। स्मृतं च मे। स्मृतं च मे तन्म उभयं व्रतं। निंदा च मे।
 अग्निं दा। विद्या। अविद्या। अथा। अअथा। प्रज्ञा। अप्रज्ञा। इष्टं। अमिष्टं। दत्तं। अदत्तं। अधीतं। अन
 धीतं। कृतं। अकृतं। सत्यं। असत्यं। श्रुतं। अश्रुतं। व्रतं। अव्रतं। यदग्ने सेंद्रस्य स प्रजापतिकस्य स दे
 वस स देवराज न्यस्य स ऋषिकस्य स ऋषिराज न्यस्य स पितराज न्यस्य स मनुष्यस मनुष्यराज न्यस्य
 साकाशस्य सातीकाशस्य सानूकाशस्य स प्रतीकाशस्य स देवमनुष्यस गंधर्वांस्तरस्कस्य स हारण्यै
 श्वपशुभिर्ग्राभ्यै श्वयन्मआत्मन आत्मनि व्रतं तन्मे सर्वं व्रतमिदमग्ने सर्वं व्रतो न वामि स्वाहा। अग्नय
 इदं। ततो दशसमिधोगृहीतोपविश्य ममाग्न इति दशानां विद्व्योविश्वे देवास्त्रिष्टुप्० अंसा जगती० स
 मिदाधानैवि। ममाग्ने वर्चः१ मम देवाः२ ममि देवाः३ मस्यं यजंतु ४ देवीः५ पलुवीः५ अग्ने मस्युर्द्धधाता
 धातृणां७ उरुव्यवानः८ येनः सपत्न्या९ अर्वा च मिदं१० ततः स्विष्टकृदादि शेषं समापयेत्० नैमिति

कंविना न तैः नग्नश्च न स्नामि० नग्नां स्त्रियं नेक्षे० वर्षति न धावामि० वक्षं नारो हामि कूपं नावरो हामि० प्राण
 संशयं नाभ्यापये१ इति० ततः कौपीनं दंडमेखलादिविस्त्रज्यत्रिरात्राशौचं इति कमलाकरभट्टीकृतौ स्मा
 वर्तनं अथ विवाहः वरपिता कन्या कसौ चंदने तु लिप्यसर्वैः सह निरीक्ष्य० कन्यां पाचयित्वा० कन्यादा
 ता कन्याया वामतः प्राङ्मुख उपविश्य देवा कालौ संकीर्ण विवाहं गतया वाग्दानं करिष्ये तदंगतया गणे
 शं संपूज्य कलशं संस्थाप्य वरुणं संपूज्य गौरीर्मिमायेति कन्यां गंध वस्त्र पुष्पैः संपूज्य हिरण्यरूप इति सु
 द्रिकादि गुडखाद्यादि निवेद्य कन्यापिता हरिद्रा पूगी फलान्यादाया मुकप्रवरा मुकगोत्राया मुकप्रपौत्राया
 मुपौत्राया मुकपुत्राया मुकशर्मणे वरायाऽमुकगोत्रा मुकप्रपौत्री ममुकपुत्री ममुकनानी
 कन्यां वरार्थिनीं ज्योतिर्विदादिष्टे मुहूर्ते दास्ये इति वरवितुर्वस्त्रे वध्वा० अयंगेऽपि तितेऽक्ली वेदशदोषवि
 वर्जिते ॥ इमां कन्यां प्रदास्यामि देवाग्निगुरुसंनिधौ० वरपिता तु अमुकगोत्रो स न वरविषये भवंतो निश्चिं

तारति कन्यापितुर्वस्त्रे वधूः पात्रततः वाचादत्तामया कन्यावरार्थं स्वीकृता लया० कन्यावलोकनविधौ
 निश्चितं स्तं सुखी भवेति० कन्यापिताः वाचादत्ता लया कन्यापुत्रार्थं स्वीकृता मया वरावलोकनविधौ नि
 श्चितं स्तं सुखी भवेति परस्परं वदेत्० ततो हिं कृण्वती १ समिलस्य भ्रयमाणः २ वनस्य तेशतवत्सराः ३
 इंदुर्देवानां ४ अस्य पिवयद्यता दुर्लुप्तं दृग्गृहं वेति प्रतिष्ठा० आशिषं विप्रादप्युः इति वाग्दानं० विवाहा
 तपूर्वदिने तद्दिने वाऽभ्यांगं कृत्वा देशकालौ स्मृत्वाऽमुकस्यामुकनाम्न्या ककरिष्यमाणविवाहनिवि
 द्धता सिध्यर्थं गणेशपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नां दी आलं मंडपदेवता स्थापनं च करिष्ये०
 नां दी आच्छातेऽक्षत्रपूर्णे मण्मयपात्रे द्वयेऽविघ्नपमा म्रपत्रेषु षट्सु समिधः एकस्मिन् कुरिकां च व
 ध्वावंशपात्रे नंदिनी नलिनी मैत्रा उमा पशुवलिनी भगवती श्वावाहनी राज्याभ्यंगं दत्त्वा संपूज्य मातृ
 कापात्रमेतत्पात्रं च सूत्रेणावेष्ट्य० कनिकददिति सूक्ते नशुनदेशे सपत्नीकः गृहं वै इति प्रतिष्ठाय

पूजयेत् आग्नेयनेत्रं सवायम्येशानस्तं नेषुनंदिनीं नलिनीं मैत्रां सुमामंडपोपरितु सुवर्धिनीं भगवतीं
 च वेष्टयित्वा स्नापयेदिति न द्याः इति देवकप्रतिष्ठा ततो वरपूजार्थमागतः कन्यादाता वरस्य सीमांतपू
 जनं करिष्ये ॥ सुक्तागणेशं वरुणं च संपूज्य अस्मिन् राष्ट्रे इति वरस्य पादौ प्रक्षाल्य गंधवस्त्रपुष्पैः
 संपूज्य भद्रं करणेभिः द्रविणोदा द्रविणसः सविता पश्चात्तात नवो नवो उच्चादिविंशद्गृहवैश्वं सप्त
 लयेति वा ततो वरपक्षीयाणां पूजनं ततो नारिकेलहस्तो वरः स्वस्ति न इति सूक्तेनाश्वेन कन्या गृहं ग
 त्ते वरपिता कन्यायाः फलैः पूजनं करिष्ये ॥ सुक्तागणेशं वरुणं कन्यां च प्राग्वत्संपूज्य वस्त्रालंकारादि
 दत्त्वा याः फलिनीरिति नारिकेलं दत्त्वा अर्वाची सुभगे इति पूगी पूगी फलैः स्तां ब्रूल पणैश्च संपूज्या शिषोद
 त्वा प्राग्वत् ॥ अथ मधुपर्कः ॥ कन्यापितादेशकालौ संकीर्त्य गृहागतं स्नातकं वरं मधुपर्केणार्हयिष्ये
 गृहागताय स्नातकाया स्मे वराय कन्यादानं गभृतं मधुपर्कं करिष्ये इति वा संकल्प्य विष्टरोऽग्निः वरं प्र

३२

तिगृह्यतामिति पंचविशति कुशपत्रक तं विष्टरं दद्यात्वरः प्रतिगृह्णामीत्यादयः अहं वर्ष्मिति वामदेवो
 विष्टरो नुष्टुपः विष्टरो यवेशने वि० अहं वर्ष्म सजातानां विष्टुतामिव सूर्यः० इदं तमधितिष्ठाभियो
 माकश्चाभिधासति० इत्युदगग्रे विष्टर आविशेत्तसौत्रमंत्रे ऋष्यादिस्मरणं नेति प्रयोगपारिजाते ततः
 पाद्यं३ प्रतिगृह्यतामिति हस्तयोर्दद्यात्० अस्मिन्नराष्ट्रे३ इति दक्षिणसम्ययोः क्षालनं० ततो दातार्य
 ३ इति त्रिरुक्ता प्रतिगृह्यतामिति हस्तयोर्दद्यात्० आचमनीयं३ प्रतिगृह्यतामिति आचमनीयं दत्तं
 वरो गृहीत्वा अमृतोयस्तरणमसीति० आचम्य शेषं संस्थाप्य चामेत्० ततो दधिमधु घृतं वामधुप
 र्केष्वि त्रस्य वाचक्षुषा प्रतीक्षेति वरः प्रेक्षेत्तदा तामधुपर्के पिहितं मधुपर्के३ प्रतिगृह्यतामिति वदे
 त् वरो देवस्य त्वेति अंजलिना प्रतिगृह्यत्सम्ये पाणौ कृत्वा गुष्ठाभ्यां मधुवाता इति तच्चेनावे
 क्ष्य वसवस्त्वा गायत्रेण छंदसा नक्षयंतुरुद्रास्त्वा त्रैष्टुभेन छंदसा नक्षयंतु आदितास्त्वा जागते न छं

राम

३२

दसान० विभ्वेत्वादेवा अनुष्टु नेन० दिक्षु निमज्जन् भूते स्वेति त्रि रूर्ध्व सुक्षिप्य विराजोदोहोसीति प्र
 थमं प्राश्य लौकिकोदके नाचम्य० विराजोदोहमशीयेति द्वितीयं० पूर्ववदाचम्य मपि दोहः पद्यायै विरा
 जइति तृतीयं० पुनराचम्याम तापि ध्यानमसीति आचमनीयजलशेषं सर्वं गृहीत्वा ससेयशः श्रीः म
 यि श्रीः श्रयतामिति प्राश्य लौकिकोदके नाचम्य दात्रा ३ गौर्गौरिति निवेदितां गां प्रतिगृह्यामातात
 द्राणामि सस्यभार्जवो जमदग्निगौर्स्त्रिष्टुप् गौरुत्सजने० मतारुद्राणां ७ सुस्सजतेति विस्सजतेती
 राज्यवस्त्रगंधपुष्पयज्ञापवीताजंकारानुदद्यात् प्राग्वदशिषः इति मधुपर्कः ततो नः पटं धत्वा
 पश्चिमा मुखो वरः प्राङ्मुखी कन्यामीक्षेत० अन्नात् ध्नीं वरुणापति ध्नीं बृहस्पते० इंद्रा पुत्र ध्नीं ल
 क्ष्यंतामस्यै सवितः सुवेति जपन् वीक्षेत ततो वरः अघोरवक्षुरपति ध्मे धीति जपित्वा दभीमेण
 स्त्री भ्रूमध्ये भूर्भुवः श्वरोमिति व्याहृतीभिः स्पृष्ट्वा दर्भेनिरस्याप उपस्थ शोत्ततः कृक्कवा इदमग्रे

३३
 ३३
 इत्यक्षतारोपणांते अन्तरा इति प्राङ्मुखं वरं प्रत्यङ्मुखीकन्यां कृत्वा समारोदातोदङ्मुखः का
 स्य पात्रे वरहस्तां जले रुपरिकन्यां जले रुपरि स्वहस्ते जलधारया कन्यादानं कुर्यात्तथा देशकालौ
 स्मृत्वा मम समस्तपितृणां निरतिशयसानन्दब्रह्मलोकावाप्त्यादिकन्यादानकक्षोक्तफलवाप्त
 येऽनवरेणास्यां कन्यां यासुसादयिष्यमाणसंतप्ताद्वा दशावरान् द्वादशपरान् पुरुषान् यवित्रीक
 तुमात्मनश्च श्रीलक्ष्मीनारायणप्रीतये ब्राह्मविधिना यथाशक्त्वं कृतकन्यादानमहं करिष्ये इति सं
 कल्प्य कन्याकनकसंपन्नो कनकाभरणैर्युतो दास्यामि विष्मवेतुभ्यं ब्रह्मलोकजिगीशाया विश्वं नरः
 सर्वभूताः साक्षिण्यः सर्वदेवताः इमां कन्यां प्रदास्यामि पितृणां तारणाय च ततो वधूवरौ तिष्ठेतां क
 न्यातारयतु पुण्यं वर्धतां शिवा आपः संतु सौमनस्य म० अक्षतं चारिष्ठं चास्तु दीर्घमायुः श्रेयः प्रा
 तिः पुष्टिस्तुष्टिश्चास्तु तिथिकरणमुद्धूतेन क्षत्रसंपदस्तु यस्यायंत इति हतमस्तु यत्रेयस्तदस्तु पुण्या

हं भवंतो ब्रुवंतु ॐ पुण्याहं स्वस्ति भवंतो ब्रुवंतु आयुष्मते स्वस्ति ऋक्षिं भवंतो ब्रुवंतु ऋध्यातां श्री
 रस्ति भवंतो ब्रुवंतु अस्तु श्रीः अमुकगोत्रोत्पन्नः अमुकशर्माहं मम सप्तपितृणां भित्तिरक्ष्मी
 नारायणप्रीतये इत्येते अमुकप्रवरान्विताया अमुकप्रवरान्विताया अमुकप्रपौत्राया अमुकप्रोत्राया अमुक
 पुत्राया अमुकशर्मणे वराय कन्यार्धिने श्रीधररूपिणे अमुकप्रवरान्विताया अमुकगोत्रोत्पन्नाया अमुकप्रपौत्री
 ममुकपौत्री ममुकपुत्री ममुकनाम्नी कन्यां श्रीरूपिणी वरार्धिनीं प्रजापतिदेवसां यथाशक्त्यलं क
 तां प्रजोत्सादनार्थं तुभ्यमहं संप्रददेनममवरः ॐ स्वस्ति कन्यादानेन ममेति केचित् कन्यां प्रतिगृह्णा
 तुभवान् प्रतिगृह्णामीति वरः । गौरी कन्यामिमां विप्रयथाशक्तिविभूषितां गोत्राय शर्मणे तुभ्यं
 तां विप्रसमाश्रया कन्येममाग्रतोभूयाः कन्ये मे देवि पार्श्वयोः कन्ये मे पृष्ठतोभूयास्तद्दाना मोक्षमाप्नु
 यां । मम वंशकुले जाताया ललितावत्सराष्टकं । तुभ्यं विप्रमया दत्ता पुत्रपौत्रप्रवर्धिनी धर्मवार्थे च

कामेवनातिचरितमात्रयेर्य० नातिचरामीतिवरः० एवंत्रिः तृतीयेवरः देवस्यला० प्रतिगृह्णामि० कइ
 दं कस्माद्भदात्० वृष्टिरसि० द्यौस्त्वाददातुप्रथिवीप्रतिगृह्णात्वितिकन्यामभिमशेत्० धर्मप्रजा
 सि० अर्थे कन्यां प्रतिगृह्णामीतिवदेत्० गौरी कन्यामित्यादि० कृतस्य कन्यादानस्य सांगतासि० अर्थे इ
 दं हिरण्यं दक्षिणां तुभ्यमहं संप्रददे० नमम० कृतस्य० इदं भोजनपात्रं उपपात्रं द्रव्यं जलपात्रं च संप्रद
 दे० शक्तौ शत्यांगो महिषी दास्यादिदद्यात्० ततः यत्कक्षीवांसवननोविश्वेदे० बानुष्णपूकुक्ष्यभिम
 र्शने विनियोगः यत्कक्षीवांसवननं पुत्रो अंगिरसा भवेत्० तेन नोघविश्वेदेवाः संप्रियांसमजीज
 नतइति दक्षिणकुक्षिमभिमशेत्० ततः पुरोहितः अनाधृष्टमस्यनाधृष्टं देवानामोजो अभिसस्ति
 पाः अनभिसस्तं जसा सत्यमुपगेषां० खिते माधा इति जलमभिमंश्र्य० समुद्रज्येष्ठाः० आपोहिष्ठाः०
 ३ आनः प्रजा० ४ इत्यभिषेकः द्वयोः० ततो दुग्धात्केन द्विगुणशुक्लस्त्रेण दंपती कंठदेशे कटिदेशे च

ईशानीमारभ्यपंचवारंचतुर्वारंवाप्रदक्षिणंवेष्टयेत्पुरोधाएतैर्मन्त्रैः ॐपरित्वातात्त्वोमहःदराव
 निभ्यःतेअद्रमःतेसोमादःवृषावोमंशुरितिचतुःपंचकलोवादिस्त्रयाउपर्यधःश्रववेष्टयित्वाउ
 र्ध्वमधोनिष्काश्यविश्वेत्तातइतिवरोवधूवामहस्तेवधूश्चाधस्तनमुपरिनिष्काश्यनीललोहितमि
 तिवरहस्तेवध्रीयात्नीललोहितंभवति०ततःअग्नेविश्वेभिर्वीतहव्योमिस्त्रिष्टुप्०ऊर्णस्तुकबंध
 ने०अग्नेविश्वे०वधादक्षिणोत्तरयोःकेशयक्षयोर्मन्त्रावृत्त्याऊर्णवध्रीयात्इदंरुताकृतं०ततो
 वरोवधूहस्तेक्षीराज्येनोपस्तीर्यद्विरक्षतानोप्याभिधार्यवरहस्तेकन्यापित्राप्येवंकारयित्वाकन्या
 मुध्वयतर्षांजलिस्थानक्षतान्नभगोमेकामःसमृध्यतांवरमूर्ध्नीरोपयेत्वरःयज्ञोमेकामः०
 कन्यासिरसिद्वितीयेप्रियोमेकामःवधूःधर्योमे०वरः०तृतीये०प्रजामे०वधूःयशोमे०वरः०कन्या
 वरांजलिद्विरुपस्तीर्यद्विस्तंडुलैराघूर्यद्विरभिधार्यदात्रामेनपूरयित्वावरःयज्ञोमे०कन्यामूर्ध्नि०

३५

35

कन्याभगोमे० धर्मोमेवरः श्रियोमेवधूः यशोमेवरः प्रजामेवधूः सप्तमेतृप्ती मक्षतारोपणं०
 अथवरः स्वशिरः पुष्यमेकंक्षीरेणाप्लाव्यकन्याललाटे तिलकंकुर्यात्० सापिस्वशिरः पुष्येणतये
 ववरललाटे तिलकं कृत्वा पुष्यमासां वरकंठे निदध्यात् वरोमिकं न्याकंठे० वधूवरौ प्राङ्मुखान्
 पवेश्य वस्त्रद्वयं सकंचुकं कृत्वा मतिस्तूत्रं वध्वै समर्पयेत् तत्तस्तूत्रं वधूकंठे वधीयात् मांगल्यते
 तुनानेन नृत्तं जीवनहेतुना० कंठे वध्नामि सुनगे सा जीवशरदः शतं० वधूकंठे मंगलस्तूत्रं वध्वा
 चरिष्यमाणविवाहन्नतनिर्विघ्नतासि धर्मं लडुकफलहरिद्रादौ गणेशं संपूज्य गणानां त्वा० अ
 तूनं द्र० विश्वेताते० वधू वस्त्रे० नीललोहितं वरवस्त्रे० ततो सौभाग्यार्थं महालक्ष्मी पार्वती राधा
 च पूजयेत् संकल्पः ममसौभाग्यं प्राप्त्यर्थं इंद्राणीषू जनमहं करिष्ये० प्रार्थयेत् देवीं द्वाणि नम
 स्तुभ्यं देवेन्द्र प्रिये भामिनि विवाहं भाग्यमारोग्यं पुत्रलाभं च देहि मे० सुवासिनीभ्यः सौभाग्यं

राम

३५

आदिदाने कुर्यात्. आशिषो मंत्राः भद्रं करणेभिः द्रविणो दाः. सवितायश्वा. न वोनवो. उच्चादिवि.
 दक्षिणावतां. इति कन्यादानप्रयोगः. अथ विवाहहोमः प्राणानायम्यदेशकालौ स्मृत्वा अस्यां
 परिगृहीतायां बद्ध्यां भार्यासिध्यर्थं गृह्णाग्निसिद्धये च विवाहहोमं करिष्ये. तदंगतया संति
 लोहोपनायग्निसिद्धये च विवाहहोमं करिष्ये. तदंगतया संति
 सप्ततंडुलराशीरुपकल्प्यान्वाधानं अस्मिन् वाहिते ग्राविसादि आचारांते. नात्र बभ्रुषी. अ
 त्रप्रधानं. अत्रिर्मिपवमानं अग्निं प्रजापतिं चाज्येन अर्चयामासि नरुणाग्निं पूषाग्निं प्रजापतिं च ला
 जद्रव्येण शेषेण खिष्टकृतमिसादि आचारांते अग्न्यायूषीति तिसृणां शतं वैरवी न सा क्रुपयः अग्निः
 य. तागायत्री. विवाहप्रधानाज्यहो. अग्न्यायूः स्वाहाग्नये पवमानो यदं. अमि क्रुधिः. अग्ने पव
 स्व. लमर्यमा वसुश्रुतो निस्त्रिष्टुप्. विवाहप्र. लमर्यमा. अग्नयश्च. प्रजापते हिरण्यगर्भः. प्रजा

पतिस्त्रिः प्रजापतयइदं० ततः पश्चिमाग्निमुखस्तिष्ठन्० गृह्णामीति सूर्यासावित्रीरत्रिष्टयं पत्याभा
 र्यात्वासिधयेपाणिग्रहणे वि० गृह्णामिते० इति उक्तानेन रुक्तेन सांगुष्ठं करे गृहीत्वा बध्वं जलाबुपस्ती
 यन्नाताद्विर्लीजानावपतिः त्रिः पंचावत्तिनः हविरवत्तंचाभिघार्यार्थमणंवरुणं पूषणमिति त्रयाणां म
 त्राणां वामदेवो यमाग्निर्वरुणाग्निः पूषाग्निरनुष्टुप् पविवाहप्रधानं० लाजहोमं० अर्थमणं तु० तिष्ठ
 तीं जुहुयात् अर्थमणोऽग्नइदं० अमोहमस्मि० शरदः शतं० ततो वधूं प्राड्मुखं दीक्षाभ्यामपि पादाभ्यां
 दृषदं० इममभ्वानमारोहाश्मेव त्वं स्थिरानव० सहस्रं० च तन्यतः मंत्रेणारोपयेत्० उपस्तरणादिपू
 र्ववत्० वरुणं तु० वरुणाग्नयइदं० अमोहं० इममभ्वानं० पुनर्लीजानवदाय० पूषणं तु० पूषेन
 यइदं० अमोहं० इममश्मानं० प्रजापतये स्वाहेति शूर्पपुटेन चतुर्थे तूष्णीं० ततः यदि वेशं पक्षौ व
 श्यौ तदा प्रत्यामुंचामीति० दक्षिणां० प्रेतोमुंचामीत्युत्तरं शिखां मुञ्चेशान्यां सप्ततंडुलपुंजेषु० इ

परकपदीभवः सामामनुव्रताभवः पुत्रानविंदावहेः दक्षयः ऊर्जेद्विपदीभवः सामाः रायस्योपा
 यत्रिः मायोभयायचः प्रजाभ्यः पंचपदीः ऋतुभ्यः षड्पदीः सखासः सामामनुव्रताभवः उभयोः
 संनिधायपरिसीउदकुंभेनावरिच्यः शांतिरस्वित्यासुक्ताः ध्रुवंपश्यः अरुंधतीं पश्यः सप्तर्षी
 नृपश्यः जीवयती प्रजां विंदे ये सुक्ताः सिष्टकदादिशेषं समापयेत् इति विवाहहोमः ततः कन्या
 पितुः प्रार्थनां कृत्वा गृहं गत्वा तत्रैव वा देशकालौ स्मृत्या विवाहगर्ग्ये स्नात्वा सिद्धये च गृहप्रवेशा
 नीयहोमं करिष्ये तत्र देवतापरिगृहार्थमन्वाधानं करिष्ये अस्मिन्वाहिते ग्रावित्यादि चक्षुषी
 आज्येनेत्यंते सूर्यासावित्री चतुः आज्येन शेषेण स्विः चक्षुष्यंते आनः प्रजामिति चतसृणां सूर्या
 सावित्री आद्या जगती द्वितीया त्रिष्टुप् अंसे द्वे अनुष्टुभौ गृहप्रवेशानीयप्रधाः नाज्यहोमेविः
 आनः प्रजां स्वाहा सूर्यासावित्र्या इदं अघोरचक्षुः इमां लमिंद्रः संम्राज्ञी इति दुत्वा समं ज्ञेति

३७

37

तिसूर्यासावित्रीरनुष्टुप् हृदयांजनेवि० इति दधिप्राप्तीयात् आज्यशेषेण वाऽनक्ति हृदये०
 स्विष्टकृदादि समाप्य विप्रान्नो जयेत् इति गृह्यवेशनीयहोमः चतुर्थे दिने देशकालौ स्मृत्वा
 गणेशं संपूज्य कन्यादानं स्य सांगतासिन्ध्वैर्यवैरस्य तस्य क्षीयाणां च पूजनं च कृत्वा बधून् सीमंते सुमं
 गलीरिति सिंधूदूरंदलामांगल्यतंतुनेति मंगलसूत्रं वधीयात् ततः स वस्त्रफलतां ब्रूतुं दंपत्योर्वंशं
 वर्धनं ॥ ऐरिण्याख्यं वंशपात्रं प्लानैः परिपूरितं करकैरुद्रसंख्याकैः सुवर्णपरिपूरितैः ॥ एता
 वंदैरिणीरूपं कर्तव्यं किल सूत्रिभिरित्युक्तेः वंशपात्रे ऐरिणीत्वमुमादेवि महेशोगिरिजापतिः ॥
 अतस्त्वाप्तजयिष्यामि ऐरिणीं सर्वकामदां ॥ स वस्त्रांच स दीपांच भूर्यैः षोडशभिर्भुतां वरमात्रे
 प्रदास्यामि कन्यादानस्य सिन्ध्वे इति पठित्वा संपूज्य इदं वंशपात्रं षोडशभूर्ययुतं वरमात्रे संप्र
 ददेन्ममैत्युक्ता पठेत् वंशो वंशकरश्चेष्टो वंशो वंशसमुद्भवः ॥ अनेन वंशदानेन तुष्टो ऋद्धिकरो

राम

३७

तुमे १ वंशपात्रमिदं पुण्यं वंशजातसमुद्भवं ॥ वंशानामुत्तमं दानमतः ॥ छमे २ वंशपात्राणि सर्वाणि म
 यासंपादितानि वै ॥ उमाकांताय दत्तानि मम गोत्राभिव्यधये ३ वंशव्यधिकरंदानं सोभाम्यादिसमं चि
 तं ॥ वस्त्रेणाद्यादितं पूगफलहेमसमन्वितं ॥ ४ ॥ सर्वपापक्षयकरं नानाद्रव्यैः सुस्तरितं ॥ दानानामुत्त
 मं दानमतः ॥ छैमे ५ ततः स्वस्तिनो भिमितामिति सूक्तेन वरपक्षीयाणां शिरसि निधाय ॥ वंशाभिव्यधिर
 स्तु ॥ इत्यादिष्वंगृहीत्वा ॥ अष्टवर्षासिं कन्यामुत्र वत्पालितामया ॥ इदानीं तु मया तुभ्यं दत्तास्ते हेनपा
 ल्यतां ॥ इति वरांके तव पुत्रायेत्युक्तेन मातुरंके उपवेशयेत् ॥ इत्यैरिणी दानविधिः ॥ अथ देवकोत्साप
 नं गणेशं संपूज्य कनिकं ददितुं सूक्तेन देवकं स्थापितं देवता आनीय अभ्यंगपूर्वकं षोडशोपचा
 रैः संपूज्य ॥ उत्तिष्ठ ॥ अभ्यारमिति विसृज्य पुण्यां ह्वाचयित्वा ॥ अभिषेकांते प्रेति चेति चेति प्रेति चे
 ति चेत्ते तद्देवं सर्वस्वस्स यनं यज्ञेति चेति चेति तद्योस्य प्रियस्यात्तये तेनानुमंत्रयेत् प्रेति चेति चेति स्व

स्त्वैव गच्छति स्वस्ति पुनरागच्छति चेत्सनेन वंशापात्रेण मातृका जलं सर्वेषां शिरसि दद्यात् वंशाभिधं च
 यीत० ततो वरश्चतुर्थे पंचमे सप्तमे वादिने वधूं पूषात्वे तो नयतु हस्तगृह्येति पानमारोहयेदश्मन्वतीरीयते
 संरन्ध्रमिसर्धर्चं ननावमारोप्योत्तरेण यारसुतार्य रुदं त्यां जीवं रुदं तीति जपेत् विवाहाग्निं प्रत्यक्षं न
 पंतिन समारोपेण० माविदन् परिपंथिन इति सुदेशेषु वसतौ० सुमंगलीरियं वधूरितीक्ष्णकान् पश्येत्०
 इह प्रियं प्र० तामिति गृहं प्रवेश्य गणेशं संपूज्य पुण्याहं वाचमिवा लक्ष्मीं सक्तुमिवति तउनेति षोडशोप
 चारैः संपूज्य विवाहाग्निं निधाय च० इह कर्मणि पत्नीमुपवेश्य पूर्वोक्तं गृहप्रवेशनीयहोमं कुर्यात् शिष्टा
 स्तुभ्वभुरगृहं वकुर्वेति० ततो मंडपोद्घासनं प्राग्वत् कुर्यात् इति कमलाकरनदकृतौ विवाहप्रयोगः
 अथोपासनप्रयोगः कर्त्ताऽरनिमात्रे षोडशंगुले स्कंधांतरपिशालमात्रे वा द्वित्रिचतुरंगुलत्रिमेखले वा
 कुंडे वक्ष्यमाणविधिना संस्कृते ग्निं प्रतिष्ठाप्य प्रत्यवरोहेति मंत्रेण प्रत्यवरोह्य सिद्धं वासाय मधिवक्षे प्रा

तरुदयाग्रागमिं प्रादुष्कृतसायं संख्यांते देशकालौ संकीर्त्य परमेश्वरप्रीत्यर्थं सायमौपासनं होमं करि
 ष्येत्सुकाचत्वारिंशं नेति ध्यात्वा त्रिः परिसमूहपरिस्तीर्य पर्युक्ष्योत्तरतो गेत्तुं दुलान् नदमेणो ज्वल्यत्रो
 क्ष्यतये वत्रिः पर्यग्निकूलो ल्युकं निरस्या पठ पश्य श्यपश्चादग्नेर्हविः समिधं च निधाय विभ्वानिन इति द्वा
 भ्यां यग्निमभ्यर्च्य तृतीयपात्रां जलिर्नमस्कृत्य संपूज्य दक्षिणं जान्वा च तूष्णीं समिधमादायापः स्पृष्ट्वा
 शतं षष्टिर्वा तं दुलान् आदाय हृदिसंयं निधाय ॐ अग्नये स्वाहेति सायं सूर्याय स्वाहेति प्रातः कनिष्ठा
 मूलेन दुलान् एवं प्रजापतये स्वाहेति द्वितीयां दुलापरिसमूहपर्युक्ष्य सायमग्न्या पूषीति तिस्रः अ
 ग्नेर्लवण इति च तस्य णां गौपायना लौपायना वा वंधुः सुबंधुः श्रुतबंधुः विप्रबंधुश्च ऋषयो ग्निर्द्विपदा वि
 राट् इति सायं सूर्यो नोर्दिवः ५ उ दुसं चित्रं देवानां नमो मित्रस्य प्रातः प्रजापतेन तदेतं तुंतं च नः सु
 भयं प्रजापतिं चोपस्थाय मानं स्तोक इति धिभूतिं धत्वा च मः सुपस्थाय नाम गोत्रे उक्ता निवा दयेत् ३ सु

पासनहोमः अथ भट्टैरर्कविवाहस्यानुष्ठानार्हप्रयोगस्यानुक्तत्वात्सोमिधीयते वरः कृतनिसक्रियो
 रविशनिवासरमोर्हस्तनक्षत्रैः यस्मिन्वाशुनेद्रिग्रामात्त्राभां वार्कं गत्वा देशलौ संकीर्त्य मम तृतीयमातु
 षी परिणयनं जनितसर्वारिष्टशार्थं अर्कविवाहं करिष्ये तदंगतया दौ गणेशपूजनं स्वस्तिवाचनमाह
 कापूजननांदीश्राध्यानि कृत्वा चार्थं वृणुयात् तत आचार्यो बरोवा आकृष्टेनेति मंत्रेण अर्कं ध्याया सहितं स
 र्यमावाह्योऽशोषचारैः संपूज्य गुडोदनं नैवेद्यं समर्प्य वस्त्रेण तं तु निश्चावेष्ट्य प्रार्थयेत् ० त्रिलोकवासि
 नः सतां च ध्यायया सहितो रवेः तृतीयोद्वाहं जंदोषं निवारय सुखं कुरु ० ततो वरः जलमादाय त्रिः प्रदक्षिणं
 परिधिं चैति मंत्रैः ॥ मम प्रीतिं करायेयं मया सृष्टा पुरातनी ॥ अर्कं जात्रहृणा सृष्टा अस्माकं प्रतिरक्षतु
 नमस्ते मंगले देवि नमः सवि तुरात्मने ॥ त्राहि मां कृपया देवि पत्नी त्वं मे रहागता ॥ अर्च्यं त्रहृणा सृष्टः स
 र्वं प्राणिहिताय च ॥ वृक्षाणां मादिभूतस्त्वं देवानां प्रीतिवर्धना ॥ तृतीयोद्वाहं जं पापं मृत्युं चाशुविनाशय ॥ त

 राम
३९

तो वरः वाग्दानस्वामीयं पुनरर्कस्य पूजनं कृत्वा वाग्दानं कुर्वीत तत्रायं क्रमः स्वगोत्राद्यु० काश्यपावस्ता
 र्त्नै ध्रुवेति त्रिप्रवरान्वितकारणपगोत्रोत्पत्त्यादि स्य प्रपौत्री सवितुः पौत्री ममासुकरामेणः पुत्री
 मसुकरान्नीकन्या अमुकप्रवरोपेतायासुकगोत्रायासुकप्रपौत्रायासुकपौत्रायासुकपुत्रायासुकना
 नेवरायार्ककन्या दास्ये इति ततः आचार्यो वरस्य मधुपर्कं कारयित्वा सुदूर्तेर्कं निरीक्ष्य स्वस्ति नो भिमिती
 इति सूक्तं पठित्वा आचार्येणार्ककन्यादानं कारयेत् तत्रायं क्रमः वाग्दानवत् स्वगोत्राद्युच्चार्य आत्मन
 आया सहित सवितृप्रीतये इमामर्ककन्यां स वस्त्रां तुभ्यमहं संप्रददेन मने सुक्ता वरहस्ते जलं क्षिप्त्वा
 मंत्रं पठेत् अर्ककन्याभिर्मांशवरः स्वस्ती सुक्ता स्वशास्वोक्ता कामस्तुतिं पठेत् ततः कृतस्यै तदानं कर्म
 णैः संपूर्णता सिद्धार्थे इमां दक्षिणां संप्रददे इति हिरण्यं दद्यात् ततो गायत्र्या त्रिरावृत्य पंचकृत्वोक्तं
 वरं च सूत्रेणावेष्ट्य तत्सूत्रं देव्या कलाय कं गायत्र्यार्कस्य स्कंधे बध्नीः परं वरहस्ते आचार्यो बध्नीया

मंत्रेण ब्रह्मसामक्षत्रभृद्ब्रह्मब्रह्मं मिदवातेन सगरेण रक्षततोर्कस्य चतुर्दिक्षु महीद्यौरित्यादिमंत्रा
 ब्रह्मा चतुरः कलशान् संस्थाप्य तत्र प्रतिकुंभं इदं विष्णुरिति मंत्रेण विष्णुं संस्थाप्य प्रतिकुंभं षोडशोपचा
 रैः संपूज्य अर्कोत्तरं छंडिले अग्निं प्रणीयास्मिन्नवाहिते ग्रावित्यादि आचारान्तं कृत्वाऽत्र प्रधानं ब्रह्म
 स्यति मग्निं अग्निं वायुं सूर्यं प्रजापतिं चाज्येन शेषेण स्विष्टकृतमिषामि यक्ष्ये इत्यंतमुक्त्वा संगोत्रि
 रांगिरा ब्रह्मस्यति स्त्रिष्टुप् अर्कं विवाहं प्रधानं ज्योमेवि ॐ संगोत्रिः ब्रह्मस्यत इदं ॐ यस्मेत्वा कामं
 कामाय वयं संभ्राज्य जामहे तमस्मभ्यं कामं दत्वा ये दं लंघतं पिव स्वाहा अग्नय इदं व्यसत समस्त आ
 रुतिभिर्दुत्वा होमशेषं समापयेत् आचार्यं संपूज्य तस्मै गोपुष्पं दक्षिणादत्वा पुनस्त्रिः प्रदक्षिणीकृ
 त्वा प्रार्थयेत् मया कृतमिदं कर्म स्थावरेषु जरायुणा अर्कापसानि नो देहित तत्सर्वं क्षंतुमर्हसि ततो
 महाशान्तिं पठेयुः अस्मिन् कर्मणि दशब्राह्मणा भोज्याः त्रयोवायपाशक्तिभूयसी दत्वा ततश्चतुर्थेदि

ने सद्यो वा पुनरर्के संपूज्य उतिष्ठ ब्रह्मणस्पते० अथारमित्याभ्यां विसृजेत० इत्यर्क विवाहप्रयोगः
 अथ स्थालीपाकः मध्याह्ने तत्पूर्ववापर्वप्रतिपत्संथौ पूर्वेषुरवाधानं तदिने यागः मध्याह्नादूर्ध्वं सं
 थौ तदिने वाधानं परे द्वियागः० कर्त्ता समित्सर्मरो ये प्रतिदिशमष्टादशांगुलं कनिष्ठं चतुरंगुलमेकां
 गुलं बोधं संखंडिलं कृत्वा गोमयेनोपलिप्य पक्षियशकलेन पश्चिमंगुलं हितोदकं संस्थां प्रादेशमात्रं
 स्वां कृत्वा तदक्षिणोत्तरयोः प्रागग्रे रेखे प्रादेशमात्रे मध्येति स्तः प्रागग्रा उदकं संस्थां अरेखाः कृत्वा आ
 ग्रे ये पात्राभ्यां विहितमग्निं जुष्टोदमूना आत्रे यो वसुश्रुतोऽग्निस्त्रिष्टुप् रस्यग्ने रादुगणो गौतमोऽग्नि
 स्त्रि० अग्न्या वा रुने वि० इति मंत्राभ्यामभ्यात्ममक्षते रग्निमावाह्य आहूतीनां प्रजापतिः रव्यहतीं भू
 र्भुवः स्वरो मित्रग्निं प्रतिष्ठाप्य चत्वारिंशंगौतमो वामदेवोऽग्निस्त्रिष्टुप् इति मंत्रेण सप्तहस्ते श्वतुः
 शृंगः सप्तलिङ्गो द्विशीर्षकः त्रिपात्रप्रसनवदनः सुखासीनः शुचिस्मितः स्वाहांतु दक्षिणे पार्श्वे दे

वी वामे स्वधां तथा० विभ्रद्दिणह सौ सुशक्ति न नं सुचं सुवं॥ तोमरं अजनं वामे घृतपात्रं च धारयन्०
 आत्मानि सुखमासी न एवं रूपो दुताशनः इति ध्यानं इदं लौकिका ग्नौ सर्वत्र होमे विज्ञेयं० ततः प्रत्यकरो
 ह जातवेदः मानाय शं योरिति समासूत समिधमग्नौ क्षिपेत्० ततस्तत्र धार्ये ग्नौ वा प्रातर्होमं कृत्वा
 आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य ममोपात्तदुरितक्षयार्थं परमेश्वर प्रीत्यर्थं दर्शपूर्णमासा
 म्यां स्थालीयाका म्यां यक्ष्ये० तत्रेदानीं यौर्णमासे न दर्शे न वायक्ष्ये इति संकल्प्य० ध्यानांतं कृत्वा समि
 द्द्वयं त्रयमादाय० तत्र देवतापरिग्रहार्थं मन्वा ध्यानं करिष्येऽस्मिन्नन्वाहिते ग्नौ जातवेदसमग्निमिधौ
 न प्रजापतिं रथाधारदेवे ते आग्ने न अग्नीषोमौ चक्षुषी आग्ने न अत्र प्रधानं अग्निमग्नीषोमौ चरु
 द्रव्येण दर्शे तु अग्निमिन्द्राग्नी चरुद्रव्येण रोधेण सिष्टकृतमिसादिभ्यो सदो वायैक्ष्ये ॐ भूर्भुवः स्वः स्वा
 हा० प्रजापतय इदं० इध्मावर्हिषोश्च सन्नहनं० दधि घृतपयोमिश्रं हविष्या नं दिवैव स पूडुं जीया

तां० श्राद्धकृतु श्राद्धशेषमाधानं तु जीत० ततः प्रतिपदि प्रातरौपासनं दुलाः ग्निपरिसमूहपरिस्वणी
 यात्० पर्युक्षणं अग्नेः षोडश निर्दनैः प्रा-आदिषु परिस्वृतिः सुगान् प्रादेशमात्रं अपूर्वाग्रान्सर्वदिक्ष्व
 पि० कांश्चिदुत्तरतो दर्शशस्तीर्यपरिषिंचति० दर्शेषूत्तरतो द्वे द्वे पात्राणि न्यंचि सादयेत्० तत्क्रमेण ग
 वानाहं श्लोकैर्नैके नव तिरुत्० दर्शेषु पदक्षिणसम्यपाणिभ्यां क्रमेण च रुक्मालीप्रोक्षण्यौ० दर्शसु
 बौध्रणा ताज्यपात्रे० इध्मा बर्हिषीभूर्यकृष्णाजिने० उलूखलं मुसलं चेति द्वे द्वे उदगपवर्गं प्राकसं
 खंचत्यु आन्यासादयेत्० आज्यमात्रहोमे तु प्रोक्षणी सुबौध्रणी ताज्यपात्रे० इध्मा बर्हिषी च तथा
 कुर्यात् प्रोक्षणी पात्रमुत्तानं कृत्वा प्रादेशमात्रे द्वे पवित्रे निधाय अग्निः पूरयित्वा अंगुष्ठोपकनि
 ष्ठिकाभ्यां तिरुत्सूय पात्राण्युत्तानानि कृत्वा इध्मं च विसृज्य सर्वाणि पात्राणि त्रिः प्रोक्षेत्० प्रणीता
 पात्रमग्नेः प्रसङ्गं निधाय तत्र पवित्रे निधायोदकं पूरयित्वा गंधयुष्याक्षतानि क्षिप्याः स्मिन्नकर्मणि

ब्रह्मत्वेन स्वामरुं वणे कृता कृतः यजमानस्तत्पुष्पीता पात्रं नासिका समीपे नीलोत्तरतो मेर्निधाय द
 भैराद्यादयेत् तत्पवित्रे भूर्पे निधाय० अग्ने स्वा जुष्टं निर्वपामीति मंत्राव सा ब्रीहीणां चतुरो मुष्टीनि
 र्वपतिः अग्नीषोमाभ्यां स्वा जुष्टं निर्वपामीति तथैव निरुप्यते पवित्रे ब्रीहीणां सुपरिनिधायो सूताभिर
 द्विरग्नये स्वा जुष्टं प्रोक्षामिति निर्वापसंख्यया प्रोक्षयेत्० एवमग्नीषोमाभ्यां दर्शे तु अग्नीषोमस्थाने
 इंद्राग्निभ्यां० तथैव प्रोक्षणे विशेषः समंत्रकहोमे तु तूष्णीं निर्वापप्रोक्षणं० ततः प्रत्यग्नीवमूर्ध्वलोम
 कृष्मजिनं निधाय तदुपरि उलूखलं निधाय ब्रीहीनोप्यपत्नी तंडुलान् त्रिः शुक्ली कुर्यात् त्रिः पक्षा
 ल्याग्नौ श्रपयेत् ततः परित्तरणाद्दहिरुत्तरतो मेरंगारानपो ह्यतदुपरि आज्यपात्रं निधाय विलीना
 ज्यं निक्षिप्य वामहस्ते दर्शो यद्वयं धत्वा एकमुल्मुकमवज्वल्य दर्शो यद्वयं निक्षिप्य उल्मुकेन चरुस
 हितं त्रिः पर्यग्निकरणं कुर्यात् उल्मुकं निरस्याप उपस्थ श्यांगारानग्नौ क्षिपेत् अंगुष्ठोपकनिष्ठिका

भ्यां पाणि भ्यां पवित्रे च त्वा सवितु द्वे तिमंत्रस्य हिरण्यसूय ऋषिः सविता देवता० पुर उद्भि कच्छंदः आ
 ज्यस्यो सवने गः सवितु द्वा प्रसव उ लुना म्य छिद्रे ण पवित्रे ण वसोः सूर्यस्वरश्मिनिः प्रागु लुना तिस
 रुमंत्रे ण द्वि स्तूष्णीः पवित्रे अग्निः प्रोक्षानौ प्रहरेत् स्फंदाय स्वाहेति केचित्० बहिरा स्तरणं० आज्य
 स्थापनं० स्रक् सुवयोः संमार्जनं सुवविलंदर्भा ग्रेण त्रिः संमज्य सुवष्टु दर्भा ग्रेणा मा नि सुखं त्रिः संम
 ज्य कुशमूलेन पृष्ठादारभ्य विलपयेत् तं त्रिस्त्रिः संमज्य प्रोक्ष्य प्रताप्य च तादुत्तरतः स्थापयेत् तथैव
 सुवंच संमज्य दर्भान् प्रोक्ष्या ग्नौ प्रहरेत् स्रवेणा ज्यं गृहीत्वा चरुमभिधार्य उदगुद्वा स्यात्मा ज्ययोर्मध्ये
 ननीत्वाऽज्या दक्षिणतो वह्निषि सांतरमा साद्यतमध्ये एकं पात्रं निधायाग्निं मलंकृत्य विभ्वानि न इति ति
 सृणामात्रे यो वसुभ्युतो ग्निस्त्रिष्टुप् द्वाभ्यामर्चयेत् स योपस्थाने विनिगः ॐ विभ्वानि नो० उपाणिने धमा
 दायाभिधार्य अयंत इधे स्य मंत्रस्य वामदेव ऋषिः जातवेदाग्निर्देवता० त्रिष्टुप् छंदः इध्म हवने

वि० ॐ अयं तश्च आत्मा जातवेदस्तेनेभ्यस्ववर्धस्वचेत्यवर्धयचास्मानप्रजापतयभुविर्वृत्तवर्धसेनात्रा
 येनसमेधयस्वाहा अग्नये जातवेदस इदं नमम० स्ववेणाज्यं गृहीत्वा वायमदिशामारभ्याग्नेयीपयंतं
 प्रजापतये स्वाहेति प्रजापतिं न नसास्मरन् स्वाहेत्युच्चार्यैवमेव नैर्ऋतीमारभ्यतीक्ष्णीपयंतं पूर्वव
 ध्रुवा प्रजापतय इदं नममेतिसागः उत्तरे अग्नये स्वाहा अग्नय इदं दक्षिणे सामाय स्वाहा सोमायेदं
 ततः पात्रांतरेऽर्धं चरुमुच्यते दमग्नये इदं मग्नीषोमाभ्यामित्यभिमुख्य स्रज्युपस्तीर्य मभ्यात्पूर्वा
 र्धाच्च दक्षिणभागादवदाय पंचावती पश्चिमार्धादप्यवदाय हिरवत्तं चाभिधार्य हृदिसंयं करं निधा
 यो मग्नये स्वाहा अग्नय इदं सजामीत्युक्त्वा एवं द्वितीयभागाच्चरोरवदायाभिधार्य अग्नीषोमाभ्यां हेति
 दुत्वात्यक्त्वा दर्शं त्रिं द्वाग्निभ्यां द्वितीयां दुत्वा पुनरुपस्तीर्य चरुभागद्वयात् सकृत् सकृदवदाय पंचाव
 ती द्विरवदाय द्विरभिधार्य यदस्येत्यस्य हिरण्यगर्भोऽग्निः स्विष्टकृदतिथतिः स्विष्टकृत् सोमे वि० ॐ य

दस्य कर्मणोत्परीरिचं यद्वा नूनमिहाकरं० अग्निष्टस्विष्टद्विद्वान्नसर्वं स्विष्टं सुदुतं करोतु मे० अग्न
 ये स्विष्टकृते सुदुतकृते सर्वं प्रायश्चित्तादुतीनां कामानां समर्थं पित्रे सर्वा० नः कामान्नसमर्थं यस्मा
 हामैये स्विष्टकृते इदं त्रिसंधानं पशुपतये रुद्रायेति दुला० अयाश्चेति विमदो अया अग्निः पंग्निः उ
 त्तरांग प्रा० गः अया आग्ने स्य न त्रिशस्ती अस्तस्य० नैष जं स्वाहा अयसेऽग्नय इदं० अतो देवा इति द्वयो
 र्मेधातिथिराद्याया देवा द्वितीयाया विष्णुर्गोमत्री होमे वि० देवेभ्यः विष्णवे इदं० अस्तसमस्तया हृतीनां
 विश्वामित्रजमदग्निभरद्वाजप्रजापतयऋषयोऽग्निवासुसूर्यप्रजापतयो देवताः गायत्र्युक्षिगनु
 ष्टुष्टुष्टुहस्तश्चंद्रांसि नः स्वाहा अग्नय इदं भुवः स्वाहा वायवे इदं० स्वः स्वाहा सूर्यायेदं भूर्भुवः स्वः स्वा
 हा प्रजापतये इदं ब्रह्मण्येताः सप्त जुहुयात् स एव० यद्वा देवा अभितपामरुतस्त्रिष्टुप् अनाज्ञात
 मिति मंत्रद्वयस्य हिरण्यगर्भो ग्निरनुष्टुप्० यस्मा कत्रेया स्यस्त्रितो ग्निस्त्रिष्टुप्० अग्नय इदमिति सर्व

त्रसागः भूर्भुवः स्वः स्वाहेति सर्वप्रायश्चित्तं च ततो द्वादशगृहीतं सुचिगृहीत्वा समुद्रादूर्ध्वरित्येका
 दशभिस्त्रिनिर्वापूर्णदुर्लभिज्योतिषेति शेषं चाग्नये दुर्लभा विभ्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेति संस्त्रावंदुत्वास्त
 त्रातुक्तमकृत्वा वा प्रणीता पात्रपूर्णमसिपूर्णमेभूयाः सुपूर्णमसि सुपूर्णमेभूयाः सदसि समेभूयाः
 सर्वमसि सर्वमेभूया अक्षितिरसि मामेक्षेष्टाः इत्यभिमंज्य कुरौः प्राच्यां दिशि देवा ऋषिजो मार्जयन्तां
 दक्षिणस्यां दिशि मासाः पितरोः प्रतीच्यां दिशि गृहाः पशवोः उदीच्यां दिश्या पश्वोः पथ्यो वनस्पतयो
 मार्जयन्ता मूर्ध्वोऽप्यां दिशि यज्ञः संवत्सरः प्रजापतिर्मार्जयतामिति दिक्षु प्रोक्षयेत् आपो अस्मान्मा
 तरः भुंक्ष्यन्तु इदमायः प्रवहतु सुमित्रियान आपश्च यः संलितिरसि दुर्मित्रियास्तस्मै संतु
 योऽस्मान् द्वेष्टि यंच वयं द्विष्म इति भूमौ मा हं प्रजां परासि वं यानः सयावरीः सून० समुद्रे वो निनया
 निस्वपायो अपीयेति वामभागस्थितपल्यं जलौ तदभावे स्वां जलौ वा पात्रं निधिं च बर्हिषि निनीयतेना

स्नानं पत्नी चापो हिष्ठेति प्रोक्षपरिस्तरणं च विस्तृज्याग्निं परि सत्रु स्य पशुं क्षय विभ्रानि न इति तवे नार्च
 पितृमानस्तोकेति विभूतिं धत्ताः आयुषं जमदग्नेः ललाटे कश्यपस्य आयुषं मिति कंठे अगस्त्य
 स्य आयुषं नाभौ यदेवानां आ दक्षिणस्कंधे तमे अस्तु आ वामस्कंधे शतायुषमिति शिरसि
 ततः ॐ चमे भवरश्च मे यज्ञोपचते नमश्च यत्ते न्यूनं तस्मै त उपयत्तेऽतिरिक्तं तस्मै तेनमः अग्नये नमः
 स्वस्ति अहो मेधां यशः प्रज्ञां विद्यां बुद्धिं श्रियं बलं आयुष्यं ते ज आरोग्यं देहि मे हव्यवाहनेति नत्वा गो
 व्रनामभ्यां स्वस्तिकं कृत्वा नमेत् ततो ब्रह्मणेऽयस्मै वा दक्षिणां हुत शेषं वा सहिरण्यं दत्वा यस्य स्म
 सेत्युक्ता कर्मभ्यर्पणं कुर्यात् इति श्रीजगद्गुरु नारायण भट्ट सूनु रामकृष्ण भट्टात्मजक
 मलाकर भट्टकृतः खालीपाक प्रयोगः ॐ समाप्तः ॐ सुभमस्तु ॐ श्रीगणेशाय नमः राम
 राम राम ॐ संवत् १८ ५० शाके १७ १५ ॐ शुभं भूयात् ॐ ॐ ॐ

धर्मशास्त्र

पुस्तक कमलाकरभट्टीसमाप्तः पत्रा ४५

श्लोक

१०००